

Lárus Sigurbjörnsson
safnafaðir Reykviðinga

1903 - 22. maí - 2003

Sýningarskrá

Árbæjarsafn - Minjasafn Reykjavíkur
Borgarskjalasafn Reykjavíkur
Landsbókasafn Íslands - Háskólabókasafn
Leikminjasafn Íslands

Barnabörn Lárusar Sigurbjörnssonar í Árbæjarsafni.

Samstarf fjögurra safna

Þegar aldarafmæli Lárusar Sigurbjörnssonar nálgaðist var ljóst að margir þyrftu að leggja hönd á plóg ef minnst ætti ævistarfs þessa fjölhæfa og mikilvirka brautryðjanda sem skyldi. Lárus var stofnandi og fyrsti forstöðumaður Borgarskjalasafns Reykjavíkur og Minjasafns Reykjavíkur, síðar Árbæjarsafns. Í Landsbókasafni er geymt mikið safn handrita og ýmissa gagna frá honum og Leikminjasafn Íslands, sem stofnað var nú í vor, starfar á því sviði sem Lárusi var löngum hugleiknast. Varð því að ráði að þessi fjögur söfn tækju höndum saman um að minnst afmælisins í samvinnu við fjölskyldu Lárusar.

Í undirbúnings- og ritnefnd voru Gerður Róbertsdóttir frá Árbæjarsafni, Njörður Sigurðsson frá Borgarskjalasafni, Emilfa Sigmarsdóttir frá Landsbókasafni og frá Leikminjasafni Íslands Jón Viðar Jónsson og Jón Þórisson. Náíð samráð var við börn Lárusar og tóku þau virkan þátt í undirbúningnum.

Ákveðið var að efna til dagskrár í Iðnó á afmælisdaginn, 22. maí. Umsjón með afmælisdagskrá hefur Sveinn Einarsson. Sama dag opna sýningar um Lárus Sigurbjörnsson í Borgarskjalasafni og Landsbókasafni. Árbæjarsafn opnar sýningu um Lárus 1. júní, þegar sumarstarf safnsins hefst.

Gefin er út sýningarskrá þar sem Lárusar er minnst af þeim sem kynntust honum, unnu með honum og fetuðu í fótspor hans. Hönnun sýningarskrár og kynningarefnis: Björn G. Björnsson. Prófarkalestur Eiríkur Þórmóðsson. Umbrot sýningarskrár: BH-miðlun. Prentun: Litróf.

Ljósmyndir eru frá Minjasafni Reykjavíkur, Borgarskjalasafni Reykjavíkur, Ljómyndasafni Reykjavíkur, Landsbókasafni og fjölskyldu Lárusar Sigurbjörnssonar. Ljósmyndir af málverkum: Jóhannes Long.

Hönnun sýningarspjalda: Ólafur J. Engilbertsson, prentun: Merking ehf.

Reykjavíkurborg studdi verkefnið fjárhagslega og börn Lárusar kostuðu sýningarskrá.

Efnisyfirlit

Svanhildur Bogadóttir, borgarskjalavörður: Þrekvirki eins manns Lárus Sigurbjörnsson, skjalavörður Reykjavíkurbæjar	4	
Jón Viðar Jónsson, forstöðumaður Leikminjasafns Íslands: Frumherji í fræðunum	10	
Helgi M. Sigurðsson, deildarstjóri, Minjasafni Reykjavíkur: Lárus Sigurbjörnsson og minjavarðslan í Reykjavík	16	
Sveinn Einarsson: Hann Lárus í Ási	20	
Steinunn Bjarman: Endurminningar úr Skjalasafni Reykjavíkurbæjar í tilefni aldarafmælis Lárusar Sigurbjörnssonar	24	
Ögmundur Helgason, forstöðumaður handritadeildar Landsbókasafns: Handritasafnari um leikbókmenntir	32	
Ritaskrá Lárusar Sigurbjörnssonar 1903-1974 Bryndís Ísaksdóttir tók saman	33	
Lárus Sigurbjörnsson 1903 - 1974	42	

Bókamerki Lárusar Sigurbjörnssonar.

Svanhildur Bogadóttir, borgarskjalavörður

Prekvirki eins manns - Lárus Sigurbjörns- son, skjalavörður Reykjavíkurbæjar

Lárus Sigurbjörnsson.

Það er skrýtin tilfinning að setjast í stól annars manns og kynnast honum smátt og smátt gegnum verk hans. Þegar ég hóf störf á Borgarskjalasafni Reykjavíkur, þekkti ég ekkert til Lárusar Sigurbjörnssonar, fyrrum skjalavarðar Reykjavíkurbæjar. Ég kynntist honum gegnum sögur frá fyrrum samstarfsfólki hans en ekki síður þegar ég fór að kynnast þeim þrekvirkjum sem hann hafði unnið í skjalamálum Reykjavíkurborgar og hversu mikið spor hans mörkuðu ennþá starfsemi safnsins tveimur áratugum eftir að hann hafði látið af störfum.

Lárus Sigurbjörnsson var einn af eldhugunum sem marka spor sitt á samtíðina. Hann var greindur og kraftmikill og vann af brennandi áhuga að viðfangsefnum sínum hverju sinni. Skjalamál bæjarins voru þar ekki undanskilin og hann var frumkvöðull að stofnun skjalasafns bæjarins og forstöðumaður þess fyrstu áratuginna.

Lárus hóf störf hjá Reykjavíkurbæ árið 1929 og gegndi þar ýmsum störfum. Hann var öflugur félagsmaður Starfsmannafélags bæjarins og var bæði varaformaður og formaður þess, auk annarra trúnaðarstarfa. Hann þekkti því vel til stofnana borgarinnar. Hann var áhugasamur um menningarmál og varðveislu menningarminja og skrifaði fjölda greina um það efni. Lárus kom fyrstur fram með hugmyndina um að Reykjavíkurbær varðveitti sjálfur skjöl sín með skipulögðum hætti og hann var aðalhvatamaðurinn að stofnun skjalasafns bæjarins. Þegar árið 1939 hvatti Lárus til þess í grein í Starfsmannablaði Reykjavíkur að stofnsett yrði Skjalasafn Reykjavíkur. Í greininni „Skjalasafn bæjarins“ sem birtist ári síðar í sama blaði hvatti Lárus enn á ný til þess að Reykjavíkurbær stofnaði eigið skjalasafn, en hann sagði m.a.: „... engum blandast hugur um, að heppilegra sé að varðveita gögn og skilríki bæjarfélagsins annars staðar en í Þjóðskjalasafninu, sem er löngu orðið yfirfullt og býr við ófullnægjandi skjalavörslu til að sinna skjölum og skilríkjum bæjarins sérstaklega. Reykjavíkurbær þarf að stofna til sérstakrar skjalavörslu, ráða kunnáttumann til að raða og skipuleggja bæjarskjalasafnið, en um fram allt að fá því örugga og góða geymslu. Það má engum vaxa í augum þó stofnað sé til nýs embættis og nokkur útgjöld hljóti að fylgja vörslu safnsins, sérstaklega þar sem þetta nauðsynjamál hefur dregist allt of mikið á langinn.“

Í upphafi seinna stríðs var Lárusi falið að taka saman gögn bæjarins sem geymd

Lárus Sigurbjörnsson við störf í Skjalasafni Reykjavíkurbæjar.

voru á loftunum í Reykjavíkurapóteki og Njarðarstöðinni. Steinunn Bjarman, fyrrum starfsmaður safnsins, hefur lýst því hvernig Lárus varð að klofast yfir skjalapakka í loftleysi og þrengslum í þessum húsum og oft fór langur tími í að finna réttan skjalapakka og þau skjöl sem leitað var að. Fram að þeim tíma höfðu skrifstofur og stofnanir bæjarins verið skyldar skv. lögum frá 1916 að afhenda Þjóðskjalasafni Íslands margvísleg skjöl og gögn, sem höfðu náð 20 ára aldri. Bærinn hlýddi þessu og eldri og yngri skjöl Reykjavíkurbæjar hlóðust upp í Þjóðskjalasafni. Skjölin voru afhent reglubundið á 10 ára fresti eftir setningu reglugerðarinnar, þ.e. árin 1914, 1924 og 1934. Þegar átti næst að skila árið 1944, var búið að flytja skjöl Þjóðskjalasafnsins burt úr bænum vegna stríðsins. Þá var þessum skjölum um næstliðinn áratug komið fyrir í húsnæði bæjarins og bætt við þau jafnóðum.

Árið 1947 voru samþykkt lög um héraðsskjalasöfn þar sem sýslunefndum og bæjarstjórnnum var gefið leyfi til að geyma skjöl og bækur er vörðuðu sýslu þeirra eða bæjarfélag. Lárus fór þá þegar að berjast fyrir formlegri stofnun Skjalasafns Reykjavíkur, á grundvelli umræddra laga. Þann 7. október 1954 samþykkti bæjarstjórn Reykjavíkur að stofnað yrði Minjasafn Reykjavíkur og var Lárus Sigurbjörnsson skipaður skjala- og minjavörður. Skjalasafn Reykjavíkur fékk viðurkenningu menntamálaráðuneytisins sem héraðsskjalasafn árið 1955.

Úr Skjalasafni Reykjavíkurbæjar í Skúlatúni 2.

Lárus Sigurbjörnsson var ekki lærður skjalavörður, en hann leitaði allra leiða til að efla faglega þekkingu sína og að sjá til þess að safnið væri sett upp á viðurkenndan hátt. Hann var sömuleiðis líklega einn fyrsti aðilinn til þess að sinna skjalastjórn hér á landi, þ.e. að aðstoða stofnanir og fyrirtæki borgarinnar við að skipuleggja uppröðun skjala sinna og hvernig varðveislu þeirra skyldi háttað. Lárus tók upp alþjóðlegt tugstafakerfi við skjalavörslu, oft kennt við Dewey, en hann byggði það á þýsku útgáfunni „Dezimal-Klassifikation, Deutsche Gesamtausgabe“, sem gefin var út í Berlín 1934-1948. Skjalasafn Reykjavíkur gaf út 1953 ritið „Tugstafakerfi“ eftir Lárus, en hann byggði skrásetningu safnsins á Dezimal kerfinu, og því var einnig ætlað að vera notað við bréfafærslu og skrásetningu bæjar- og sveitastjórnarmálefna. Lárus lagði mikla vinnu í þýðingu kerfisins og aðlögun að íslenskum aðstæðum. Eins og gerist, verða slík kerfi úrelt og nýjar hugmyndir koma fram, en kerfi Lárusar var notað í Ráðhúsi Reykjavíkur allt til ársins 1998.

Lárus gekk skipulega til verks í söfnun eldri skjala bæjarstofnana og skráningu þeirra og frágangi eftir komu á safnið. Í Morgunblaðinu, þann 4. febrúar 1958 er safninu lýst svo:

„Húsakynni safnsins eru björt og rúmgóð og vinnuskilyrði fyrir starfsfólk og gesti eru ágæt. Þegar inn er komið blasa við geysimiklir málmg grindaskápar, þar sem bókum og skjalapökkum er raðað. Á þakana hafa verið límdir hvítir miðar. Á þá er prentað hið nýja skjaldarmerki Reykjavíkur, en fyrir neðan það er skráð innihald þakans. Á merkimiðunum og bókarkiljum má fljótlega fá hugmynd um, að í safninu kennir margra grasa.“

Lárus tók upp færslu aðfangaskrár og var og er notkun hennar mjög þægileg. Hann hafði fullan skilning á þeirri meginreglu skjalavörslu að raska ekki upphaflegri röðun og innihaldi safneiningar, eða að skipta þeim upp eða sameina, nema gildar ástæður væru fyrir hendi. Færð var ítarleg spjaldskrá yfir hvern pakka, öskju eða bók, þar sem hægt var að leita eftir skjalanúmeri, aðfanganúmeri eða skjalamyndara. Haldin var sérstök staðsetningarskrá, þar sem hægt var á fljótlegan hátt að finna staðsetningu skjalaeiningar eftir aðfanganúmeri. Safnið gaf út ritið „Skjalasafn Reykjavíkur“ á árinu 1957, en þar var að finna skrár yfir allt sem safnið hafði að geyma á þeim tíma og er sú skrá notuð enn þann dag í dag.

Haustið 1955 voru skv. samkomulagi flutt skjöl frá árunum 1785 til 1916 frá Þjóðskjalasafni til Skjalasafns Reykjavíkur, en skjöl frá árinu 1916 voru í vörslu bæjarins, eins og áður kom fram. Um var að ræða meðal annars bækur og skjöl borgarstjóra og bæjarstjórnar frá fyrstu tíð og til ársins 1916. Með sendingunni var skjalasafnið orðið annað stærsta skjalasafns landsins á eftir Þjóðskjalasafni, með um 800 hillumetra.

Skjalasafn bæjarins, er var í fyrstu til húsa í kjallara hússins Ingólfsstrætis 5, flutti árið 1957 í rúmgott húsnæði á neðstu hæð hússins að Skúlatúni 2. Eftir flutn-

inginn var hægt að bjóða upp á góða lesstofu fyrir fræðimenn og skapa skilyrði til rannsókna á sögu bæjarins. Sömuleiðis var vinnuaðstaða fyrir starfsmenn betri. Þá bauð safnið upp á sýningar í húsakynnum sínum, þar sem fór saman skjöl, minjar og listaverk tengd sögu bæjarins. Margir eldri borgarar muna ennþá eftir þessum sýningum, sem voru nýnæmi í Reykjavík.

Árið 1957 samþykkti bæjarráð að hefja ætti útgáfu á samfelldri sögu Reykjavíkur og var Lárusi falið að gera tillögur um útgáfuna og gerð verksins. Steinunn Bjarman hefur lýst því hvernig Þorkell Grímsson, Þorsteinn Gunnarsson og Lýður Björnsson sátu á safninu og flettu gögnum um Reykjavík og áhuga Lárusar á að greiða götu þeirra og aðstoða þá á alla lund. Lárus hafði þá þegar lokið við margvíslega undirbúningsvinnu fyrir útgáfuna, m.a. við afritun skjala og skipulagningu. Lárus sagði í viðtali við Tímann þann 13. ágúst 1957, að hann „... álitu að byrjað yrði að gefa út ýmsar fundagerðarbækur bæjarstjórnarnefnda og borgarafunda og láta fylgja fræðilegar athuganir og að þessu yrði fundið form í ritum sem kæmu út einu sinni eða tvisvar á ári. Þessari útgáfu myndi þá að einhverju leyti svipa til Stjórnartíðinda og Alþingistíðinda. Lárus sagði að lokum, að hvert sem formið yrði, væri orðið aðkallandi að gefa út rit, þar sem væri að finna ítarlegar heimildir um sögu og þróun bæjarins.“ Lárus sýndi mikla framsýni við þessa heimildauitgáfu og sömuleiðis lét hann vélrita upp fjölda handskrifaðra gjörðabóka nefnda og stjórna borgarinnar til að auðvelda aðgengi að þeim og verja frumritin. Lárus sagði gjarnan að skjalasafnið væri ein „mikil, óunnin náma“ og hann lagði sig fram við að aðstoða þá fræðimenn sem vildu kanna þann fjársjóð sem þar væri að finna.

Lárus hafði gott lag á að komast í samband við almenning og fjölmiðla og kynna mikilvægi varðveislu skjala, bæði opinberra aðila og einkaaðila. Hann skrifaði sjálfur oft greinar í blöð og tímarit og var duglegur að gefa fjölmiðlum upplýsingar. Lárus lýsti því einnig fyrir Steinunni Bjarman, hvernig hann væri í sambandi við ýmsa ólíka aðila innan borgarkerfisins til þess að fylgjast með að skjölum með varðveislugildi væri ekki fleygt, svo sem skrifstofumenn, verkamenn, öskukarla og menn sem störfuðu við endurbyggingar húsa.

Safnið tók ekki einungis við skjölum til varðveislu, heldur beitti Lárus sér fyrir því á árinu 1947 að hafist yrði handa við gerð efnisflokkaðs úrklippusafns yfir alla starfsemi borgarinnar. Einn starfsmaður safnsins klippti út úr dagblöðum alla umfjöllun um Reykjavíkurbæ og stofnanir hans, úrklippurnar voru efnisflokkaðar í 35 efnisflokka, eins og skipulagsmál, leiklistarmál, gatnamál o.s.frv. og síðan voru þær límdar í sérstakar úrklippubækur. Safn þetta jókst jafnt og þétt og var vinsælt efni meðal gesta safnsins. Fullyrða má að úrklippusafnið sé ein mikilvægasta heimildin um sögu Reykjavíkur á síðari hluta 20. aldar. Haldið var áfram með úrklippusafnið allt til ársins 1997, þegar gagnasöfn dagblaða leystu það af hólmi.

Við störf í skjalasafninu.

Úr skjalasafninu í Skúlatúni 2.

Lárus starfaði ekki eingöngu að varðveislu skjala borgarstofnana, heldur einnig félagasamtaka og fyrirtækja í Reykjavík. Lárus hafði starfað áratugum saman að framgangi leiklistar í borginni og hann gekk í söfnun og skráningu skjala Leikfélags Reykjavíkur. Fullyrða má að skjalasafn Leikfélagsins sé með merkustu söfnum leikfélaga á Norðurlöndum. Lárus náði að safna öllum skjölum félagsins frá upphafi, þar með talin fyrsta fundargerðabókin, bréfasöfn, bókhaldsgögn, leikskrár og ljósmyndir eins og til voru. Safn leikfélagsins var skráð af sérstakri natni og skilningi á starfi félagsins. Það er ánægjulegt að skoða nákvæmt handbragð Lárusar við skráningu á leikritum og skjölum Leikfélagsins.

Lárus var ekki aðeins frumkvöðull að stofnun skjala- og minjasafns fyrir Reykjavíkurborg, heldur vann hann alla tíð ötullega að framgangi og þróun safnanna. Hann var stoltur af starfi sínu og átti drauma um hvernig væri áfram hægt að vinna að framgangi safnanna í framtíðinni. Þar á meðal voru hugmyndir um uppbyggingu borgarlistamiðstöðvar eða „kulturcenter“ í Höfða, en söfnin höfðu Höfða til afnota fyrir geymslur. Það var Lárusi áfall þegar honum var gert að rýma Höfða, hugmyndir um viðbótarhúsnæði í Skúlatúni 2 urðu heldur ekki að veruleika og honum var gert að flytja hluta af skjölum borgarinnar í geymslur á Korpúlfsstöðum, í húsnæði sem var honum ekki að skapi. Hann var sömuleiðis ósáttur við áhrif skipulagsbreytinga á Árbæjarsafnið.

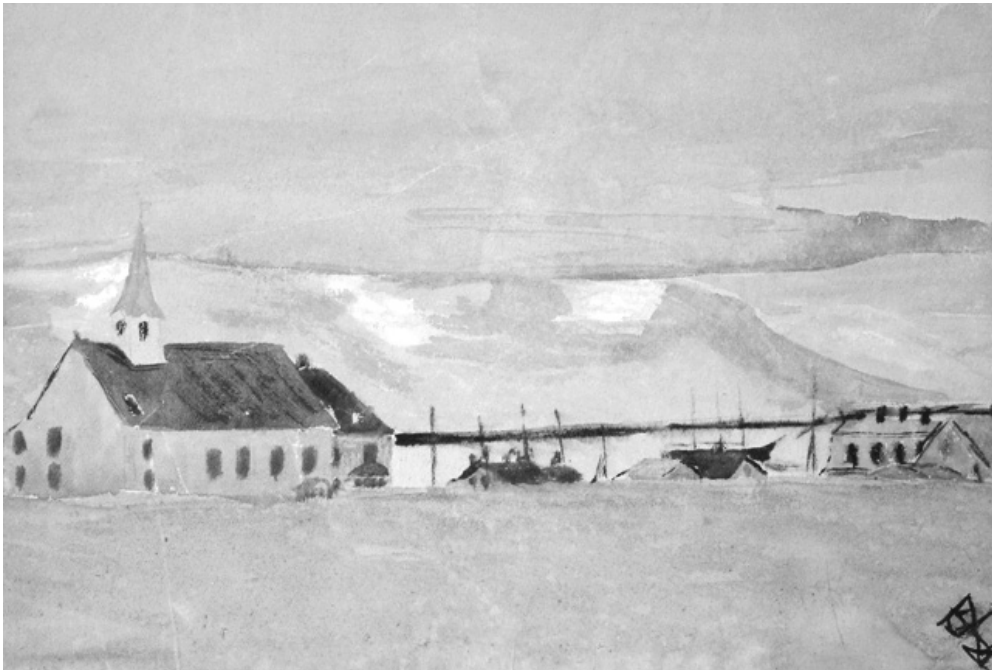
Lárus Sigurbjörnsson sagði upp störfum hjá Reykjavíkurborg sumarið 1967, frá og með 1. maí 1968, en hann átti inni orlof til þess tíma. Hann hafði þá starfað ötullega að framgangi skjalamála hjá borginni í hartnær 30 ár.

Þrátt fyrir að nú séu meira en 35 ár síðan Lárus lét af störfum, má hvarvetna greina merki um starf hans. Pakkar og óskjur vandlega merktir, spjaldskrárkassarnir, skjöl Leikfélags Reykjavíkur og svo mætti lengi telja. Fyrir okkur á Borgarskjalasafni Reykjavíkur er Lárus lifandi goðsögn sem við höfum fyrir augunum á degi hverjum.

Er hægt að telja opinbera stofnun eins og skjalasafn þrekvirkir eins manns? Borgarskjalasafn Reykjavíkur er tvímælalaust afkvæmi Lárusar Sigurbjörnssonar og hefði ekki orðið til á þessum tíma og með þessum hætti án hans. Hann markaði slóðina og valdi leiðina. Við sem á eftir höfum komið, höfum fylgt fótsporum hans og haldið kyndli hans á lofti.

Heimildir.

„Bæjarskjalasafn Reykjavíkur viðurkennt sem héraðsskjalasafn.“

Landakot. Vatnslitamynd eftir Lárus Sigurbjörnsson frá 1921.

Dagblaðið Vísir 22. feb. 1955.

„Viðurkenning ráðuneytis á Skjalasafni Reykjavíkur.“
Morgunblaðið 23. feb. 1955.

„Skjala- og minjasafn Reykjavíkur. Stutt heimsókn í Skúlatún 2.“
Morgunblaðið 4. feb. 1958.

„Fyrirhugað að hefja útgáfu á samfelldri sögu Reykjavíkur.“
Tíminn 13. ág. 1957.

„Borgareiður og brauðtrog. Morgunheimsókn í skjala- og minjasafnR eykjavíkur.“
Þjóðviljinn 8. sept. 1957.

Skjalaskrá Reykjavíkurbæjar. Skrá um safnið, röðuð eftir tugstafakerfi.
Lárus Sigurbjörnsson tók saman. Prentað sem handrit í Reykjavík 1957.

Steinunn Bjarman. „Lárus Sigurbjörnsson, safnafaðir Reykjavíkurborgar.“
Söguspegill. Afmælisrit Árbæjarsafns. Rittstj. Helgi M. Sigurðsson. Reykjavík 1992.

Jón Viðar Jónsson, forstöðumaður Leikminjasafns Íslands

Frumherji í fræðunum

Láraus Sigurbjörnsson. Olíumálverk eftir Halldór Pétursson í eigu BSRB.

Fræðimaður, sem heldur inn á áður ókannað rannsóknasvið, er eins og land-könnuður á leið inn í ókunnugt land. Hvað á slíkur könnuður að taka til bragðs? Ætli hann byrji ekki á því að reyna að fá eins góða yfirsýn yfir svæðið og frekast er unnt, búa til gróft yfirlitskort, setja niður þá staði sem helst séu skoðunar virði, átta sig á vænlegustu leiðunum að þeim og taka svo til við að ryðja vegarslóða. Það verk getur verið örðugt og tafsamt og launin, sem uppskorin eru að kveldi, ekki alltaf verst mikil samanborið við fyrirhöfnina. Engu að síður hlýtur það að veita alveg sérstaka fullnægju að daglokum að hafa rutt nýjar brautir, brautir sem maðurinn veit að eiga eftir að verða eftirkomendunum til gagns og gleði - eins þótt honum sé fullljóst að kortlagningin geti ekki verið fullkomin og margt í vegagerðinni standi til bóta þegar kröfur breytast og verða strangari.

Þegar Láraus Sigurbjörnsson hóf að rannsaka íslenska leiklistarsögu snemma á fjórða áratug síðustu aldar eða jafnvel eitthvað fyrr, var sannarlega ekki á miklu að byggja. Ef undan eru skildir tveir þýskir fræðimenn, Carl Küchler og J.C. Poestion, sem birtu lítil rit um íslenskar leikbókmenntir og leiklistarsögu í kringum aldamótin 1900, hafði enginn fjallað um efnið svo orð væri á gerandi. Indriði Einarsson hafði að vísu alltaf mikinn sögulegan áhuga og gerði sér fulla grein fyrir nauðsyn þess að halda saman helstu staðreyndum um leikstarfið; t.d. hélt hann skrá yfir sýningar Leikfélags Reykjavíkur frá upphafi, verkefni, leikkvöld og fjölda sýninga jafnframt því sem hann ritaði margt um þessi mál í greinum og endurminningum. Má sem dæmi nefna að aðeins fáeinum árum eftir stofnun Leikfélagsins skrifaði hann í blaðið Reykjavík tvær greinar þar sem hann bar nýja sýningu félagsins á dönskum gamanleik saman við eldri sýningu sama leiks og lá ekkert á því að hann teldi þá nýju bera vitni um mikla framför. Þá hélt Indriði saman ýmsum gögnum, s.s. leikskrám L.R., sem hann batt í gott band og merkti á „Theater-saga“, og eru þau eintök í safni hans sem hefur verið í vörslu Þjóðleikhússins alla tíð. Þar eru einnig handrit að þeim leikritum sem Leikfélagið sýndi á þessum árum, bæði handrit verkanna í heilu lagi og svokölluð rulluhefti, þar sem er færður inn texti einstakra hlutverka ásamt markorðum mótleikara, en fyrir tíma nútíma fjölföldunartækja var að sjálfsgöðu enginn vegur að afrita heilu leikritin fyrir hvern einasta leikara. Er þessi gögn öll í virðulegum bókaskáp sem kominn mun úr eigu Indriða og Þjóðleikhúsið hefur jafnan farið með eins og sjáaldur auga síns.

Ekki var Indriði þó svo nátengdur starfi Leikfélagsins að hann gæti tekið að sér það hlutverk skjalavarðar sem félagið vantaði sárlega. Gögn þess, s.s. fundargerðir, reikningshald, handrit, bréfaskipti og ljósmyndir, hlutu eins og málum var hátt að að lenda á ýmsum höndum þeirra sem um þau fjölluðu; t.d. mun elsta fundargerðabók félagsins, sem er einstæð heimild í leiklistarsögunni, hafa komið óvænt upp í hendur manna um það leyti sem félagið hélt upp á fimmtugsafmæli sitt árið 1947. Engu að síður sýna ofantaldar staðreyndir að Indriði gerði sitt til að búa efnid í hendur síðari tíma manna, leggja fyrstu undirstöðuna sem síðar væri hægt að reisa á hærri byggingar. Sjálfur tók hann öðru hvoru virkan þátt í starfi L.R., stýrði sýningum þess á leikritum sínum, Skipið sekkur, Nýársnóttin og Stúlkan frá Tungu, og barðist fyrir málstað leikhússins í ræðu og riti. Þjóðin mátti aldrei gleyma því að stofnun og starf Leikfélagsins var aðeins áfangi á leið til Þjóðleikhússins, hins stóra draums og mikla markmiðs sem allt starf kynslóðarinnar stefndi að. Indriði var því á sinn hátt í góðri aðstöðu til að leggja allra fyrstu drögin að söguritun Leikfélagsins, þó að auðvitað væri hann of viðriðinn málið til að geta fjallað um það af einhverju sem mætti kenna við fræðilega hlutlægni.

Nú er rétt að taka strax fram að Láraus Sigurbjörnsson var það að vissu leyti líka. Fljótlega eftir að hann kom heim frá námi undir lok þriðja áratugarins var hann kominn á kaf í leikhúsmálin. Hann var ásamt Haraldi Björnssyni forystumaður Leikfélags stúdenta, sem starfaði á árunum 1927-29, og eftir að Haraldur tók við stjórnarformennsku í hinu svonefnda ábyrgðarmannafélagi, sem var stofnað um rekstur L.R. 1930 til að bjarga því frá gjaldþroti, settist hann í stjórn félagsins og var framkvæmdastjóri þess í upphafi. Þegar ábyrgðarmannafélaginu var slitið þremur árum síðar var Láraus kosinn formaður hins endurreista Leikfélags og gegndi því embætti í tvö ár. Eftir það dró heldur úr afskiptum hans af félagsstarfinu, enda hafði maðurinn ærin verkefni á aðalstarfsvettvangi sínum hjá Reykjavíkurborg, svo sem lesa má annars staðar í þessu riti. Upp úr 1950, þegar ákveðið hafði verið að halda starfi L.R. áfram við nýjar og gerbreyttar aðstæður, var hann hins vegar mættur til leiks að nýju og var aftur kjörinn formaður í tvö ár. Þá var ný kynslóð að vísu að ryðja sér til rúms í félaginu, kröftug kynslóð og mikil fyrir sér og sást því miður ekki alltaf fyrir í skiptum sínum við hina eldri sem sumir vildu vera nokkuð fastir í sessi. Láraus mun þó, að því er ég best veit, hafa átt snurðulítil samskipti við yngra fólkið sem væntanlega hefur, sumt a.m.k., kunnað að meta starf hans í þágu listgreinarinnar.

Hitt er svo annað mál að fáir hafa kannski á þeim tíma áttað sig á því hvað Láraus var í rauninni búinn að áorka miklu. Þó að hann hefði ekki akademíska skólun sem fræðimaður í leiklistarsögu - greinin var raunar að stíga sín fyrstu spor sem akademísk fræðigrein úti í Evrópu á hans dögum - breytir það ekki því að hann skildi mæta vel hvaða tókum þyrfti að taka það verkefni sem hann stóð frammi fyrir, að miklu leyti einn og óstuddur. Í grófum dráttum má skipta æviverki hans í þágu íslenskra leiklistarfræða í tvennt. Í fyrsta lagi hóf hann að skrasetja kerfis-

Við brunarústir Abbey-leikhússins í Dublin.

bundið og af faglegri þekkingu ýmsar þeirra grunnupplýsinga sem fræðimenn þurfa á að halda til að geta stundað sögulega og fræðilega greiningu af einhverri alvöru. Í öðru lagi birti hann fjölda greina og ritgerða um leiklistarsöguleg efni í blöðum og tímaritum upplýstum almenningi til ánægju og fróðleiks. Það gerði hann að sjálfsögðu í því skyni að reyna að vekja almennan áhuga á efninu, opna augu manna fyrir því hversu merkur þáttur íslenskrar menningar hér væri á ferð. Láraus gerði sér m.ö.o. ljóst að til að ryðja nýrri fræðigreina braut þyrfti ekki aðeins að leggja vísindalegan grunn að iðkun hennar, heldur einnig vinna henni fylgi meðal allrar alþýðu og innan þess sem er nú á tímum kallað fræða- eða háskólasamfélag.

Við skulum líta eilítið nánar á þessa tvo aðalþætti. Í Árbók Landsbókasafns Íslands 1945 birtist skrá hans yfir íslensk leikrit, frumsamin og þýdd, frá 1645-1946, með stuttum en greinargóðum inngangi. Viðbótarskrá með leiðréttingum, viðaukum og heildarheitaskrá leikritanna fylgdi í sömu árbók 1948-49. Þessi skrá tekur ekki aðeins til prentaðra rita og óprentaðra, heldur allra verka sem Láraus hafði heimildir fyrir að hefðu einhvern tímann verið til, þótt nú væru glötuð. En ekki nóg með það, þarna er einnig getið þeirra sýninga verkanna sem vitað var um, svo að skráin er ekki einungis bókræðilegs eðlis heldur einnig leiklistarsögulegs. Lét Láraus nú skammt stórra högga milli og árið 1947 birtist í 50 ára afmælisriti Leikfélags Reykjavíkur skrá yfir „leikrit og leikendur L.R.“, eins og það er kallað, frá stofnun þess og fyrsta sýningarkvöldi 1897 (skráin var endurprentuð í bók Sveins Einarssonar, Leikhúsið við Tjörnina, sem kom út 1972, aukin til útgáfudags bókarinnar). Þarna eru þó mun fjölþættari upplýsingar en heitið bendir til, því að ekki er aðeins greint frá heitum verkefna og nöfnum höfunda, þýðenda og leikenda, heldur einnig frumsýningardegi og fjölda sýninga. Nákvæmar tölur um aðsókn eru þarna hins vegar ekki. Leikendaskráin er þannig upp byggð að getið er hlutverka allra helstu leikenda á hverju leikári og hafa menn síðan getað saumað saman hlutverkaskrá þeirra eftir henni. Með þessari skrá smíðaði Láraus verkfæri sem þeir, er hafa fjallað um sögu L.R., hefðu ekki getað verið án. En tilurð þess var ekki sjálfsagt mál; við megum ekki gleyma því að L.R. var leikhús án skrifstofu og skjalasafns og hafði því enga burði til að láta gera það sjálft. En skortinn á skjalasafni bætti Láraus félaginu upp með því að flytja gögn þess inn í Borgarskjalasafnið þar sem hann réð lögum og lofum og verður sú hugsun ekki hugsuð til enda hvar þetta ómetanlega heimildasafn kynni að hafa lent, ef maður eins og Láraus hefði ekki verið viðbúinn og í aðstöðu til að koma því í skjól.

Tvær fyrrnefndar skrár myndu einar sér nægja til að halda nafni Lárúsar á lofti sem brautryðjanda í skrásetningu íslenskrar leiklistarsögu og eru hans helstu verk af því tagi sem komu fyrir almennings sjónir. Á þessum árum höfðu birst ýmis mannfræðileg uppflettirit, bæði almenns eðlis, s.s. Hver er maðurinn?, og um tiltekna starfsstéttir. Hér rann Lárausi einnig blóðið til skyldunnar og áratugum sam-

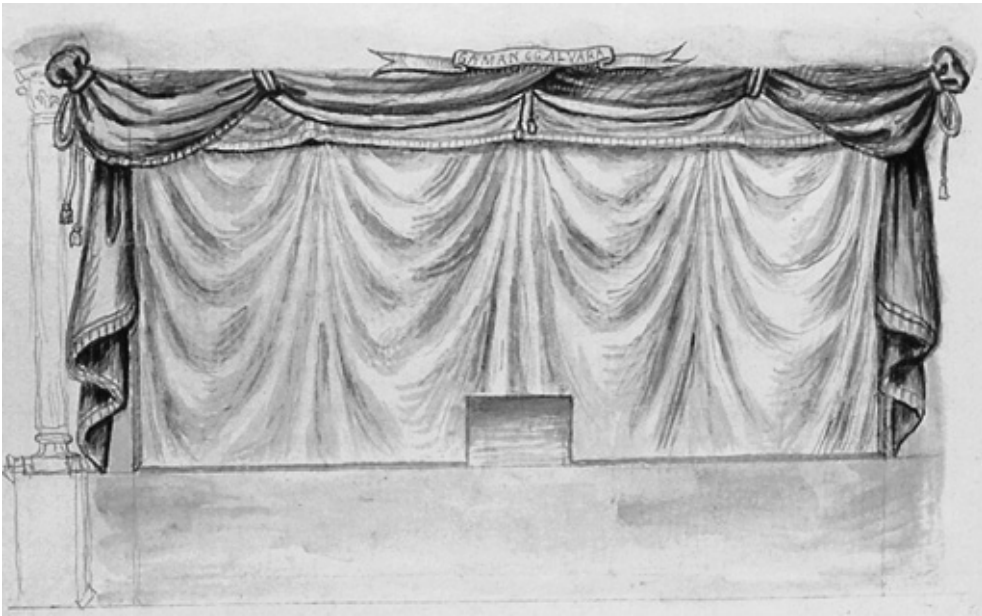

Valur Gíslason og Ingibjörg Steinsdóttir í leikritinu Á heimleið eftir samnefndri skáldsögu Guðrúnar Lárusdóttur, LR 1939.

an vann hann að því að safna efni í leikaratal sem virðist hafa átt að taka til allra sem vitað var til að nokkurn tímann hefðu stigið á svið á Íslandi. Þar má að vísu segja að metnaður safnarans hafi orðið forsjálninni yfirsterkari og Láraus reist sér hurðarás um öxl; hann hefði betur afmarkað sig við t.d. feril helstu leikenda og þá getað skilað af sér góðu leikaratali sem full þörf var og er enn á. Engu að síður er skráin, eins og hún liggur nú fyrir, óprentuð og ófrágengin í safni Lárúsar í Landsbókasafninu, gríðarleg fróðleiksnáma sem bæði höfundur þessa greinarkorns og aðrir, sem vitað hafa af henni, hafa haft mikil not af. Er hún raunar eitt þeirra frumgagna sem nauðsynlegt er að fara betur með, þó ekki væri nema að afrita og eiga í Leikminjasafni Íslands, nú þegar það hefur loks verið stofnað.

Nátengd skrásetningar- og söfnunarþættinum í ævistarfi Lárúsar eru tvö söfn sem skylt er að nefna: hið mikla úrklippusafn, sem hann hélt reglubundið frá 1930, og bókasafn hans, sem spannar bækur jafnt sem tímarit, prentuð rit sem fjölrit og handrit. Þá safnaði Láraus öllum leikskrám, sem hann komst yfir, og batt inn mikinn hluta þeirra, einkum þær sem tengdust reykvísku leikstarfi. Hann vissi vitaskuld að fleiri voru verkamenn í vingarðinum en L.R. og Þjóðleikhúsið, þó að þeirra þáttur væri drýgstur. Eitt af því sem enn vantar mjög tilfínanlega er skrá yfir reykvíska leikstarfsemi utan vébanda þessara tveggja stofnana, hvort sem menn vilja kalla það frjálsa hópa eða sjálfstæð leikhús; t.d. er ekkert yfirlit til um revíusýning-

Teikning af sviði og fortjaldi eftir Sigurð Guðmundsson.

ar Reykjavíkurannáls og Fjalakattarins sem voru þó öflug leikfyrirtæki á sínum tíma. Lárus bjó hins vegar í hendurnar á þeim sem fyrr eða síðar hlýtur að bæta úr þessu með því að safna leikskrám frá öllum slíkum aðilum, binda þær inn og skrá efni hvers bindis fremst í það. Hef ég ekki orðið þess var að miklar gloppur séu í þeim samantektum þegar ég hef þurft að leita til þeirra.

Ef við lítum aðeins á skrif Lárusar um íslenska leiklistarsögu, þá eru þau einnig talsverð að vöxtum og hygg ég þó að honum sjálfum hafi undir lokin þótt þau hvorki eins umfangsmikil né þungvæg og hann hefði sjálfur kosið. Hann skrifaði eitthvað um flest tímabil leiksögunnar, en sem fræðimaður einbeitti hann sér langmest að nítjándu öldinni. Saga Leikfélags Reykjavíkur var honum í rauninni of nákomin til að hann gæti horft á hana úr ákjósanlegri fjarlægð; honum voru í barnsminni leikafrek frumherjanna á fjölunum í Iðnó og síðar hafði hann sjálfur gengið fast fram í baráttunni fyrir tilveru þess, harðri og tvísýnni. Væri því í meira lagi ósanngjarnt að lá honum þó að hann hneigðist til að fegra hlut þeirra sem þarna áttu í hlut, draga fjöður yfir ýmsa ófullkomleika og bresti, listræna og stjórnunarlega, sem gat verið óheppilegt að halda á lofti eins og staðan var á þeim tíma. Raunar þykir mér allt benda til að Lárus hafi fundið þetta sjálfur; a.m.k. er staðreynd að sem fræðimaður lagði hann mest kapp á að rannsaka nítjándu öldina, einkum þó starf og tíma Sigurðar málara Guðmundssonar sem var honum öllum öðrum hugstæðari. Birtist fyrsta sögulega ritgerð hans, sem um munar, í ritinu

Þættir úr sögu Reykjavíkur sem kom út í tilefni 150 ára afmælis Reykjavíkur árið 1936, og fjallar um upphafsárin í kringum aldamótin 1800, þegar skólapiltar efna fyrst til sjónleika í Reykjavík, og fyrstu áratugi nítjándu aldar. Mestur fengur er þó að ritgerðum hans þremur um Sigurð málara sem birtust fyrst í Skírni á árunum 1946-49 og hann gaf síðar út í bókinni Þáttur Sigurðar málara. Bera þessar rannsóknir þess ljós merki hversu innlifaður hann er viðfangsefninu, hversu vel hann skilur þá aðstöðu sem maður eins og Sigurður mátti búa við - kannski af því að hann gat, að breyttu breytanda, séð sjálfan sig í honum og hlutskipti hans.

Leikminjasafn Íslands er stofnað formlega á sama ári og haldið er upp á aldarafmæli Lárusar. Ég efa ekki að honum hefði þótt það harla góð afmælisgjöf, jafnvel ekki getað kosið sér aðra betri, úr því ekki var ráðist í þetta fyrirtæki fyrr. Fyrir þá sem eiga að halda merki hans á lofti verður lífsstarf hans ævarandi brýning. En stofnanir þær, sem fengið hafa til varðveislu söfn Lárusar, þurfa einnig að muna ábyrgð sína. Bóka- og handritasafn hans var ánafnað Landsbókasafninu af erfingjum hans á níutíu ára afmæli hans fyrir tíu árum með því fororði að það yrði vísir að leikmenntadeild innan safnsins. Hefur fátt gerst í því máli á þeim tíma sem síðan er liðinn, en gott að vita til þess að nú stendur til að skrá safnið eins og annan safnkost. Er af hálfu Leikminjasafnsins að sjálfsögðu fullur vilji til að eiga gott samstarf jafnt við Landsbókasafnið sem önnur söfn landsins sem varðveita gögn tengd íslenskri leiklistarsögu, og vart hægt að finna betra tækifæri en þennan heiðursdag Lárusar Sigurbjörnssonar til að árétta það.

Leikhúsið.

Ímyndunarveikin.

Síðastliðið fimtudagskvöld hjelt Leikfjlag Reykjavíkur fyrstu leiksýningu sína á þessu hausti fyrir troðfullu húsi í Iðnó. Leikrit það, er fjelagið hafði valið til þess að sýna fyrst að þessu sinni, er hið nafn fræga leikrit „Ímyndunarveikin“ eftir Molière.

„Ímyndunarveikin“ er síðasta leikritið, sem Molière samdi. Eins og kunnugt er var Molière sjálfur leikari. Um það leyti sem hann samdi „Ímyndunarveikina“ var hann orðinn mjög heilsutæpur af strangri vinnu og átti auk þess mjög mótdrægt vegna fjandskapar ýmissa manna, er ýmist mis-skildu hann eða þóttust hafa orðið fyrir ádeilum í leikrit-

Argan
(Friðfinnur Guðjónsson).

Blaðaúrklippa ú safni Lárusar.

Guðrún Helga og Kirstín Lárusdætur ásamt Sólveigu Hannam í dyrum Dillonshúss í Árbæjarsafni.

Helgi M. Sigurðsson, deildarstjóri

Lárus Sigurbjörnsson og minjavarslan í Reykjavík

Frumkvöðlar minjasafna njóta sérstakrar virðingar eins og vera ber. Þeir hafa þá framsýni að byrja söfnun muna og minja sem ella hefðu farið í glatkistuna og afstýra með því menningarlegu slysi. Aðbúnaður þeirra við þessa iðju er oft lakur og þeir njóta lítils skilnings. Hlutir sem þeir vita að eru sögulegar gersemar eru að mati annarra iðulega ómerkilegt drasl sem tilgangslaust og jafnvel skaðlegt er að halda til haga. En með harðfyllgi klífa þeir þritugan hamarinn og koma upp vísi að merku safni. Þegar mynd næst á söfnunina og farið er að stilla hlutunum upp rennur upp ljós fyrir öðrum. Áður en varði er safnið síðan orðið sjálfsögð og virt stofnun.

Lárus Sigurbjörnsson tilheyrir tvímælalaust hópi frumkvöðlanna og þeirra sem mest hafa lagt af mörkum úr þeirra hópi. Hann var fyrsti forstöðumaður Minjasafns Reykjavíkur, hann stjórnaði uppbyggingu og rekstri þess fyrstu 12 árin, hann safnaði þúsundum muna sem nú eru helstu fjársjóðir safnsins og hann skráði þá á sinn skilmerkilega hátt. Þetta gerði hann samhliða öðrum störfum á seinni hluta starfsævinnar. Hann kom víða við, m.a. á sviði skjalamála og leiklistar. Og hann tengdist ekki aðeins söfnun lausra muna heldur einnig bæði húsafriðun og fornleifarannsóknun, sem ekki gefst þó svigrúm til að fjalla um hér.

Fyrstu 100 árin

Minjavarsla í Reykjavík hófst með starfsemi Forngripasafns Íslands, síðar Þjóðminjasafns, árið 1863. Á þeim tíma var bændasamfélag í landinu og daglegt líf almennings svipað því sem verið hafði um aldir. Þó var vísir að þéttbýli kominn í Reykjavík og menn farnir að skynja breytta tíma. Síðan liðu nýu viðburðaríkir áratugir þar sem atvinnuhættir gjörbreyttust, meirihluti þjóðarinnar settist að við sjávarsíðuna og nútíma lífshættir komu til sögunnar. Íbúafjöldi Reykjavíkur margfaldadist, fór úr um 2000 í 50.000. Allt þetta umbrotatímabil var Þjóðminjasafnið eina minjasafnið í bænum og raunar landinu öllu. Því bærust margir munir frá bæjarbúum og er þar nú merkt Reykjavíkursafn. Sumt af þessum reykvísku gripum mun þó hafa verið skráð lauslega, enda aðeins einn fastráðinn starfsmaður hjá safninu lengst af, Þjóðminjavörður. Einnig kom takmarkað bolmagn Þjóðminjasafnsins fram í því að það gat ekki sinnt vörslu nýtjahluta að marki fyrr en eftir miðja 20. öld.

Annar stóri áfanginn á sviði minjavörslunnar í Reykjavík var stofnun Minjasafns Reykjavíkur, 1954. Var það lengst af til húsa í Skúlatúni 2, 1. hæð, þar sem fljótlega

Lárus Sigurbjörnsson og Sveinn Þórðarson, stjórnarmaður í Reykvíkingafélaginu. Myndin er tekin haustið 1957, þegar félagið afhenti Árbæjarsafni minjasafn Þorbjargar Bergmann, sem hún hafði ánaðnað félaginu.

var sett upp myndarleg sögusýning. Stofnun minjasafnsins var órækur vottur um að vakning hafði orðið meðal bæjarbúa gagnvart sögu sinni og minjum. Sérstaklega munu augu manna hafa opnast í heimsstyrjöldinni síðari, 1940-45, þegar bærinn fylltist af erlendum hermönnum og margt breyttist í hinu daglega lífi. Í kjölfar þessarar vakningar var gert myndarlegt söfnunaráttak og höfðu menn ekki síst í huga að varðveita „hina gömlu Reykjavík“ 19. aldarinnar.

Lárus og Minjasafnið

Reykjavíkurborg byrjaði strax upp úr 1940 að halda til haga einstökum munum um sögu sína. Eftir Reykjavíkursýningu, sem haldin var árið 1949 í nýbyggðu húsi Þjóðminjasafnsins, hófst Lárus síðan handa. Safnaði hann öllum minjum sem hann komst yfir og vissi að hefðu sögulegt gildi. Minjasafn Reykjavíkur var stofnað formlega árið 1954.

Lárus var forstöðumaður Minjasafns Reykjavíkur árin 1954-68 og hélt þá áfram sinni merku söfnun. Munir sem hann skráði eru 2280 talsins en einnig voru allmargir óskráðir munir í safninu þegar hann lét af störfum. Lárus var ekki aðeins kappsamur í starfi, hann var einnig mjög vakandi fyrir minjum á öllum sviðum.

Hann var borinn og barnfæddur Reykvíkingur, þekkti marga í bænum og fékk ýmislegt til safnsins út á það. Honum til aðstoðar voru ýmsir starfsmenn borgarinnar, einkum Stefán Jónsson húsvörður í Skúlatúni 2 og Hafliði Jónsson garðyrkju-stjóri.

Framlag Lárusar til munasöfnunar í Reykjavík er ekki síst virðingarvert fyrir það hve margt annað hann hafði á sinni könnu samtímis. Hann rak í raun þrjú söfn, skjalasafn, minjasafn og útisafnið að Árbæ.

Úr móttökustofu gesta á Árbæjarsafni árið 1966, Stóru stofu. Starfsstúlkan, Inga Lís Hauksdóttir, er klædd að þjóðlegum sið. Á borðinu eru minja-gripir til sölu.

Stefnumál

Lengst af tíðkaðist ekki að byggðasöfn settu sér stofnskrár og svo var einnig um Minjasafn Reykjavíkur. Ekki eru til skriflegar heimildir um stefnu Lárusar fyrir safnið. Hann mun þó hafa kynnt fyrir bæjarstjórn Reykjavíkur tillögur um það árið 1954, sem lagðar voru til grundvallar við stofnun þess. Líklegt er að tillögurnar hafi aðallega byggst á þágildandi lögum um byggðasöfn (nr. 8/1947). Þar er mælt til varðandi söfnun: „Að þeir aðilar, er að byggðasafninu standa, leggi alveg sérstaka áherslu á að afla safninu gripa og annars þess, er þar á að vera og talið er sérkenni-legt fyrir hlutaðeigandi hérað eða landsfjórðung, en er að hverfa.“

Ýmislegt má einnig lesa um söfnunarstefnu Lárusar út úr munaskrá þeirri sem hann færði. Þar ber mikið á hefðbundnum gripum, sbr. þá tíu sem fyrst eru skráðir: 1. kaffikvörn, 2. ullarkambar, 3. togkambar, 4.-5. kertamót, 6.-7. tóbaksjárn, 8.- 9. alinmál, 10. asklok. Hér koma við sögu hlutir sem allir gætu átt uppruna sinn hvar sem er á landinu. Þeir uppfylla því ekki þá kröfu að sýna sérkenni Reykjavíkur. En bæði voru þeir að hverfa og svo höfðu þeir verið algengir brúkshlutir í bænum um langt skeið. Við skráninguna lýsti Lárus mununum og merkti þá með safnnúmeri. Sömuleiðis gaf hann þeim flokkunarnúmer. Hann fjallaði hins vegar lítið um upp-runu munanna og sögu og var að því leyti samstíga öðrum skrásetjurum þess tíma. Almennt var lítið svo á að gripirnir hefðu og skyldu hafa sjálfstætt gildi.

Árbæjarsafn

Eitt af verkefnum Lárusar Sigurbjörnssonar var að setja á stofn útisafn, Árbæjarsafn. Erlendis, ekki síst á Norðurlöndum, var löng hefð fyrir slíkum söfnum og voru þau útibú frá þjóðminja- eða borgarsöfnum. Hugmyndin að baki útisöfnum var að sviðsetja daglegt líf fyrri tíma á sem raunverulegastan hátt.

Ýmsar hugmyndir komu fram um staðsetningu útisafns í Reykjavík. Meðal annars þótti Viðey góður kostur að ýmsu leyti. En árið 1957 var tekið af skarið og safnið sett niður í landi Árbæjar. Það sem mælti helst með því var að bæjarhúsin að Árbæ stóðu enn uppi og voru heilleg. Það ár fór Lárus ásamt borgarstjóranum í Reykjavík, Gunnari Thoroddsen, og fleiri mönnum að Árbæ til að kanna aðstæður. Í framhaldi af því var dyttað að bæjarhúsunum og safnið opnað um haustið.

Á fyrstu starfsárum Árbæjarsafns voru aðeins bæjarhúsin á safninu. Fyrsta hús-ið sem þangað var flutt var Smiðshús, árið 1960, og síðan hafa tæplega tveir tugir sögulegra húsa af ýmsum stærðum og gerðum verið fluttir þangað. Flest eru þau úr Kvosinni í Reykjavík. Árbæjarsafn var frá upphafi sumarsafn, þ.e. opið gestum

yfir sumartímann, og varð fljótt vinsælt bæði meðal bæjarbúa og ferðamanna. Safnið var hið eina sinnar tegundar í landinu og ekki spillti fyrir að oft var þar gengist fyrir sýningum af ýmsu tagi og tónleikum. Lárus sá um rekstur þess eins og Minja-safnsins. Virkjaði hann fjölskyldu sína með sér í það og sýndi hún mikinn dugnað. Kona hans, Sigríður Árnadóttir, rak til að mynda árum saman kaffihús safnsins, Dillonshús, og aflaði safninu góðra tekna. Dætur hans unnu við framreiðslu og voru gæslumenn og sonur hans sinnti ýmsum störfum sem til féllu.

Brottför Lárusar

Lárus Sigurbjörnsson hætti að mestu störfum sem minja- og skjalavörður árið 1967 og formlega hætti hann 1968, á 65. aldursári. Á þeim tíma var hann ekki að fullu sáttur við stöðu minja- og skjalasafnsins. Honum fannst það ekki hafa þann meðbyr í borgarkerfinu sem vert væri. Það kæmi meðal annars fram í breytingum sem gerðar voru á húsnæðinu að Skúlagötu 2, staðsetningu á geymsluskemmu safnsins og fleiru.

Við brottför Lárusar urðu kaflaskil. Arftaki hans í Skúlatúni 2 hlaut embættistit-ilinn borgarskjalavörður og jafnframt var samþykkt að stofna embætti borgarminja-varðar. Í þessu fólst að skjala- og minjavarsla voru aðskildar. Skjalasafnið fékk húsnæðið í Skúlatúni 2 til umráða og safngripir minjasafnsins voru fluttir á Korp-úlfsstaði og Árbæjarsafn. Með því breyttist höfuðbólið, Minjasafn Reykjavíkur, í hjáleigu og hjáleigan, Árbæjarsafn, í höfuðból.

Eftirkomendurnir

Nú komu nokkur mögur ár í sögu minjavörslu í Reykjavík, 1968-74. Á þeim tíma var Árbæjarsafn án safnstjóra en undir stjórn þriggja manna nefndar. Árið 1972 réði hún Ólaf Kvaran, núverandi forstöðumann Listasafns Íslands, sem sumarmann. Hann skrifaði skýrslu sem nefnist „Athugasemd við Minjasafn Reykjavíkur.“ Kem-ur þar fram að þetta sumar vann Ólafur m.a. við að „skapa safninu viðunandi geymsluaðstæður, þar sem unnt væri að hefja athugun og heildarskráningu á mun-um safnsins.“ Skráningu stundaði hann sumarið eftir, 1973, og voru það rúmlega 500 munir.

Í skýrslunni segir Ólafur að aðstreymi muna til safnsins hafi stórlega minnkað á síðustu árum og tínr þar til tvær ástæður, annars vegar að enginn forstöðumaður hafi verið á safninu til að sinna verkinu og hins vegar að farið væri að verðleggja fornmu-ni, komnar væru til sögunnar fornmunaverslanir í samkeppni við safnið. Það er því ljóst að skarð hafði orðið fyrir skildi þegar Lárus Sigurbjörnsson hvarf á braut.

Arftaki Lárusar á sviði minjavörslu, fyrsti borgarminjavörðurinn, var ráðinn 1974, þ.e. sex árum eftir að hann hætti formlega. Það gefur óneitanlega til kynna að Lárus hafi haft rétt fyrir sér, þ.e. að málefnið hafi ekki haft forgang innan borgarinnar.

Heimildir: Söguspegill. Rvk. 1992. Árni Ól. Lárusson, viðtal 2003.

Sveinn Einarsson

Hann Lárus í Ási

Ungur stúdent í Kaupmannahöfn.

Á mínu heimili hét hann Lárus í Ási. Það var af því að hann og pabbi voru mátar frá námsárunum í Kaupmannahöfn. Hann og Sigríður voru heimagangar hjá okkur, við hjá þeim. Og ég fékk að fljóta með, því að Lárus talaði oft og gjarna um leiklist. Ég suðaði stundum í foreldrum mínum: Getum við ekki hnippt í Lárus og Sigríði í kaffi? Það var stutt að fara, þau bjuggu þar sem síðar hét Tómasarhagi á Grímsstaðaholtinu, við á Oddagötunni.

Já, Lárus talaði oft og gjarna um leiklist. Og þar var ég óseðjandi og teygði hvert orð sem frá honum kom. Um þær mundir, eða skömmu áður, hafði hann skrifað þrjár merkar greinar um Sigurð málara í Skírni, sem síðar komu út á bók. Það var engin tilviljun. Siggi séni var höfuðsetinn af hugmyndum og því sem til framfara horfði. Leiklist var honum einstaklega hugleikin því „frá senunni má menta þjóðina“. Og hann var auk þess með söfnunaráráttu sem þjóðin hefur notið góðs af síðan. Þótt margt væri ólíkt með skyldum, bar annað ekki á milli. Lárus var nefnilega líka höfuðsetinn. Hann fór fyrstur manna að safna skipulega saman fróðleik um íslenska leiklistarsögu, og höfum við sem á eftir komum notið ríkulega starfs hans. Og ef Sigurður málari er annar höfundur Þjóðminjasafnsins, þá er Lárus réttnefndur höfundur Árbæjarsafns; ef ekki væri fyrir hans ósérhlífni og þrákelkni, væri það safn kannski ekki enn risið.

Sigurður málari fór til Kaupmannahafnar að læra að mála. Lárus fór reyndar til Kaupmannahafnar til að læra eðlisfræði; það ár hafði hann lokið stúdentsprófi, árið sem menntaskólaleikurinn var endurreistur. En það nám náði ekki hug hans og annað tók yfir. Áður en hann vissi af var hann orðinn blaðamaður og skrifaði meðal annars í stórblaðið Berlingske Tidende. Á þessum árum, eða 1923-27, kvaddi hann sér einnig hljóðs með smásagnasafni á dönsku sem nefndist Over passet og andre fortællinger. Síðar, eða 1930, þegar hann var kominn heim til starfa samdi hann á íslensku þrjá þætti, leikrit sem vonir voru bundnar við og þarf að skoða upp á nýtt. Ugglaut stefndi hugur hans mest til ritstarfa, þó að ekki yrði þar á það framhald sem menn höfðu ef til vill vænst. Kannski réð því brauðstritið, en eins og oft var um hans kynslóð, þá þurftu menn með húmanískan áhuga að bíða nokkuð lengi eftir föstu starfi. Þegar það svo gerðist var hans borgaralegi titill skjalavörður, síðar borgarskjalavörður. Ritstörfum sinnti hann þó áfram í nokkrum mæli, færði

Einar Pálsson og Katrín Thors í Önnu Pétursdóttur eftir Hans Wiers-Jensen, LR 1951.

eina af skáldsögum móður sinnar, Guðrúnar Lárusdóttur, í leikform og var það leikið hjá Leikfélagi Reykjavíkur 1939 (Á heimleið). Hann var fjölfróður um sögu Reykjavíkur og skrifaði síðar leikrit um Sire Ottesen, sögufræga Reykjavíkurmey í upphafi 19. aldar; það hefur ekki enn verið uppfært, né heldur Stórifoss strandar, annað leikrit sem hann samdi einnig á efri árum.

Svo þýddi hann fjöldann allan af leikritum, ekki síst sígildum gleðileikum eftir Moliere, Hostrup og Holberg.

Bein afskipti af leikstarfsemi hafði hann líka. Oft kom hann að leikstarfi menntaskólanema sem hann hafði átt þátt í að endurvekja, meðal annars sem leiðbeinandi. Hann var leiðtogi Leikfélags stúdenta sem hann skapaði og sem starfaði með krafti 1927-30. Hann var í svokölluðu ábyrgðarmannafélagi fimm manna, sem tók að sér að reka Leikfélag Reykjavíkur á kreppuárunum uppúr 1930 og forðaði sennilega félaginu frá því að leggja upp laupana; þeirra á meðal var Haraldur Björnsson. Í ábyrgðarmannafélaginu var Lárus framkvæmdastjóri í upphafi og síðan formaður Leikfélags Reykjavíkur 1933-35; í tíð hans var Gunnar Róbertsson Hansen ráðinn

leikstjóri eitt leikár, en hann átti eftir að koma að íslenskri leikstarfsemi síðar. Síðar, upp úr 1950, þegar hann hafði horfið frá starfi bókavaraðar í Þjóðleikhúsinu (1950-53), sat hann í leikritavalsnefnd Leikfélagsins og ég hygg að hann hafi oft notið sín hvað best í því starfi sem síðar var kallað leikráðunautur eða dramatúrgur.

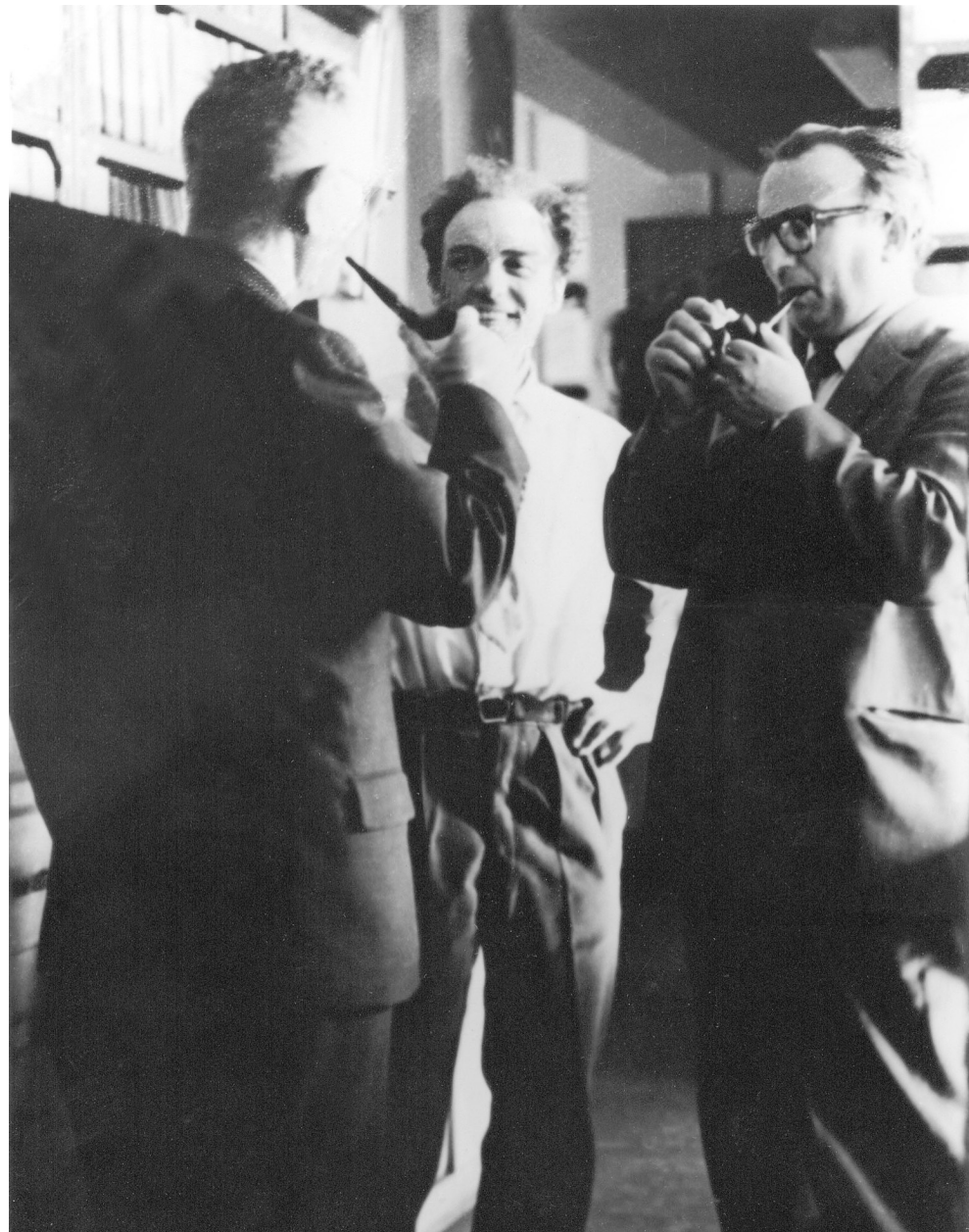
Og svo auðvitað við að grafa upp fróðleik um íslenska leiksögu þar sem hann var frumherji. Þar er skrá hans yfir íslensk leikrit 1645-1946 undirstöðurit (Árbók Landsbókasafns 1945, viðauki í árbók 1946-49), en ýmsar greinar um leikritun og leikstarf eftir 1874, m.a. í Almanaki Hins íslenska Þjóðvinafélags, voru nýmæli þegar þær voru ritaðar á fimmta áratug síðustu aldar, svo og um upphaf leiklistar í Reykjavík í Safni til sögu Reykjavíkur (1936), svo eitthvað sé nefnt. Hann brá upp andlitsmyndum af íslenskum leikurum, lifandi sem liðnum, og ritaði stundum gagnrýni, m.a. nokkuð samfelld í Eimreiðinni. Enginn maður var jafn vakandi um samhengið í íslenskri leiklistarviðleitni og minnti landsmenn sína jafn oft á merkis-daga íslenskrar leiklistarsögu. Og svo sem við var að búast viku hann í skrifum sínum að nauðsyn þess að koma upp leikminjasafni.

Á einni þjóð hafði Lárus mætur umfram aðrar og fór þar saman áhugi hans og föður míns. Það var Írland. Ég hygg það hafi verið fyrir tilstuðlan Lárusar að forstjóra Abbey-leikhússins í Dyflinni var boðið að vera við opnun Þjóðleikhússins, líkt og forstjórum norrænna þjóðleikhúsa. Fór vel á því.

Lárus kynnti okkur sem sagt ýmsa írska höfunda sem ekki höfðu áður ratað hér upp á svið. Ég man að stundum þótti mér hann örlítið sérvitur í vali sínu á leikverkum, en á hinn bóginn hafði hann sennilega víðfeðmari þekkingu á leikbókmenntum heimsins en nokkur annar Íslendingur um hans daga.

Lárus Sigurbjörnsson var sem sagt áhrifavaldur í lífi mínu á mótunarskeiði, þegar hugur minn hneigðist æ meir að leiklist og leiklistarfræðum. Ég sé hann fyrir mér, hógværan í fasi og ekki háværan í tali. Andlitið var breiðleitt, hann var þegar hér var komið sögu grár fyrir hærnum, skipti til vinstri, mjúkhærður. Andlitsdrættir segja talsvert um afstöðu fólks til lífsins. Sumir ganga með skeifu, þegar þeir halda að svipurinn lýsi hlutleysi, hjá öðrum bregður fyrir öfundargremju eða hörku. Svipurinn á Lárusi var mildur, hrukkur árána hlýjar og jákvæðar. Á bakvið bjó áhugi sem var brennandi og leyndist engum sem Lárusi kynntist nokkuð.

Lárus lést 1974. Einhverjum kann að koma fyrir sjónir sem lífsstarf hans hafi verið brotkennt. En þegar öllum brotum er saman safnað, kemur í ljós hversu mikilvægt, heillavænlegt, framsýnt og heilt það varð þrátt fyrir allt. Sá sem hér heldur á þenna minnst hans með miklu þakklæti og virðingu.

Lárus ásamt Árna Tryggvasyni, starfsmanni skjalasafnsins, og Jóhannesi Magnússyni skrifstofumanni.

Endurminningar úr Skjalasafni Reykjavíkurbæjar í tilefni aldaraf- mælis Lárusar Sigurbjörnssonar

Heima við skrifborðið.

Skjalasafn Reykjavíkurbæjar var fyrsta skjalasafnið sem ég hafði komið í þegar ég haustið 1961 var þar í einskonar læri við skjalaskráningu hjá Lárusi Sigurbjörnsyni. Þegar ég byrjaði að vinna á skjalasafninu var þar aðeins einn maður í vinnu auk Lárusar, en það var Árni Tryggvason leikari. Ég hafði séð hann leika í Frænku Charleys og hélt mikið upp á hann. Árni hafði fylgt Lárusi úr kjallaranum í Ingólfsstræti 5 þar sem safnið var áður og var alltaf að lofsyngja það að vera kominn upp á jörðina. Starf hans var að ganga frá reikningum og fylgiskjöllum borgarinnar og var hann alla jafna kátur og glaður.

Fyrsta verkefni mitt var að vélrita skrá yfir allt safnið sem Lárus hafði handskrifað. Skrána hafði hann skrifað á afgangs pappír úr bókhaldsvélum og síðan hnýtt saman. Þetta var dæmigert fyrir Lárus því að hann var ótrúlega sparsamur á alla hluti og nú á dögum hefði hann fengið verðlaun fyrir að endurnýta allt og henda ekki pappírssnipsi. Hann sagði mér reyndar að hann væri með hálfgerðan krampa í hendinni og því væri ekki víst að ég gæti lesið skriftina. Það fór líka þannig, að eftir að hafa afritað þessa skrá, var ég orðin svo leikin að lesa skriftina hans að seinna kom það stundum fyrir að hann bað mig að lesa það sem hann hafði skrifað en gat ekki lesið sjálfur. Mér líkaði svo vel þennan tíma sem ég var þarna í læri, að þegar ég fluttist til Reykjavíkur tveim árum síðar var það mitt fyrsta verk að tala við Lárus og sækja um vinnu á safninu.

Frá 1. janúar 1964 var ég fastráðin við skjalasafnið og vann þar fram yfir 1970. Þá fór ég að átta mig betur á öllum aðstæðum þar og var vinnan bæði skemmtileg og mjög tilbreytingarrík. Ég held að skjalasafnið hafi ekki verið líkt neinu venjulegu skjalasafni þó að það væri óvenju lifandi safn, en Lárus Sigurbjörnsson var heldur ekki neinn venjulegur embættismaður. Hann hafði unnið hjá flestum stofnunum borgarinnar eða þekkti vel til þeirra og starfsmenn borgarinnar háir sem lágir áttu erindi við hann.

Safnið var á göthuhæð í Skúlatúni 2 og í anddyrinu voru símastúlkurnar sem tóku á móti öllum sem í húsið komu. Þær voru kátar og fjörugar og áttu oft leið til okkar á safnið enda þurftu þær að nota snyrtinguna í safninu og þar geymdu þær yfirhafnir sínar. Úr anddyrinu inn í safnið voru tvær eða þrjár tröppur og ég man eftir að einn daginn hrópaði Lárus: „Hvað er að sjá dúkinn í tröppunum, hvað hef-

ur komið fyrir?“ Þetta var á þeim dögum þegar allar stúlkur gengu á támjóum skóm með örmjóum pinnahælum og allur dúkurinn í tröppunum var gegnumstunginn af hælunum. Af þessu varð nú bara hlátur og grín.

Úr aðalvinnustofunni þar sem Sigurgeir Jónsson var kominn í stað Árna Tryggvasonar og pakkaði inn reikningum borgarinnar var gengið beint út í port. Stefán Jónsson húsvörður sem átti heima á neðstu hæðinni hinumegin við portið gekk þar út og inn. Stefán var gamall félagi og vinur Lárusar frá Leikfélagi Reykjavíkur, og hann var alltaf tilbúinn að rétta hjálparhönd. Hann var kátur og lífsglaður þó hann væri orðinn býsna slitinn, kominn með ónýta mjöðm og haltraði. Hann var Skagfirðingur eins og Sigurgeir og oft sendu þeir hvor öðrum tóninn. Stefán kvað oft við raust og kunni vísur við öll tækifæri. Sigurgeir og Stefán reyndu alltaf að yfirkeyra hvor annan. Einu sinni fór Sigurgeir til útlanda og heimsótti Björn bróður sinn í Kanada. Hann sagði að ferðin hefði eingöngu verið farin til þess að fá hjá honum vísubotn sem Stefán vantaði í klámvísu.

Lárus lét allt þetta sem vind um eyru þjóta, en Sigurgeir átti Skodabíl og við Lárus fengum að sitja í þegar hann fór heim í hádeginu enda áttum við öll heima í Vesturbænum. Sigurgeir tók akstur mjög hátíðlega og var öskureiður ef einhver svínaði á honum. Einu sinni þaut hann út úr bílnum á rauðu ljósi til að húðskamma vörubílstjóra sem hafði svínað á honum en Lárus bara hló með sjálfum sér.

Sæti mitt var við stórt, virðulegt, gamalt fundarborð í miðju safninu. Það var ósköp notalegt þar og þegar ég leit út um gluggann sá ég Hermes-styttuna sem Lárus hafði útvegað borginni og látið setja þar niður. Við mér blöstu stálskápar og hillur fullar af skjölum og bókum og framan á þeim hengu stórkostleg málverk. Ég hafði lengi fyrir augunum Fyrstu snjóa eftir Kjarval, framan á öðrum skápum hékk mynd af Sigfúsi Johnsen, einnig eftir Kjarval. Seinna bættust við gullfallegar myndir eftir Jón Engilberts við ljóð Jónasar Hallgrímssonar. Með þær komu Ragnar í Smára og Tómas Guðmundsson einn daginn, enda höfðu þær verið gerðar vegna Helgafellsútgáfunnar á ritsafni Jónasar 1945.

Lárus var alltaf að kaupa málverk fyrir borgina, því hann dreymdi um að koma upp borgarlistasafni. Þegar ég spurði hann hvers vegna hann hengdi myndirnar framan á skjalahillurnar sagðist hann vera hræddur um að ef þær dreifðust um borgarstofnanir myndu þær týnast eða eyðileggjast. En hann lagði ríka áherslu á að skjalasafnið ætti málverkin eftir Júlíönu Sveinsdóttur og að ég yrði að gæta þess að þær yrðu ekki fluttar neitt annað.

Vikulega kom Silla (Cecilia Þórðardóttir), sem var hjá byggingafulltrúa, niður í skjalasafn með umsóknir sem áttu að fara fyrir næsta bygginganefndarfund. Þetta voru svokölluð B-mál og Lárus sýndi mér hvernig ég ætti að færa bréfin inn í stórar bækur. Þær voru svo þungar og fyrirferðamiklar að þegar fært var inn í þær urðu þær að vera á háu, gömlu skrifpúlti sem átti áreiðanlega merka sögu úr einhverri

af skrifstofum bæjarins. Gunngeir Pétursson byggingafulltrúi átti oft erindi við Lárus þegar hann vantaði upplýsingar um einhverjar gamlar byggingar. Hann var jafnan kátur og kankvís og sagði okkur marga söguna.

Lárusar skrifstofa var innst í safninu. Þar sat hann umkringdur skápum og skjölum. Þegar ég þurfti að spyrja að einhverju sat hann stundum og tróð í pípu sína sem var með óvanalega stóran haus. Ég spurði hann einhverju sinni hvers vegna hann reykti pípu með svona stórum haus. Svaraði hann því til að hann hefði leikið á lækinn sinn sem hefði sagt að hann mætti ekki reykja nema ákveðinn fjöldi af pípum á dag. Hann hefði gert eins og læknirinn sagði, en fengið sér bara pípu með enn stærri haus.

Hafliði Jónsson garðyrkjustjóri var daglegur gestur í safninu og Lárus fékk hann oft til að skjóta sér á bílnum ef hann átti erindi í bæinn. Annars notaði Lárus líka mjög mikið strætisvagna og oft biðum við eftir vagni í stóra skýlinu framan við gasstöðina og Lárus útskýrði fyrir mér hvernig þar hefði verið í gamla daga og hvers vegna staðurinn hét Hlemmur.

Á skjalasafninu vann ég við ótrúlegustu hluti. Stundum spurði Lárus hvort ég hefði ekki tíma til þess að þússa svolítið silfur á næstunni. Minjasafnið var í horninu út við götuna og gengið inn í það við hliðina á símabásnum. Fyrir kom að ég var heilu dagana að fægja stafla af silfurbikurum og skjöldum sem voru í glerskápum á safninu eða kopargripi sem þar voru geymdir. Minjasafnið var opið eftir hádegi og minnst ég sérstaklega Þorvaldar Ólafssonar frá Arnarbæli sem gætti safnsins líklega síðastur manna. Hann var góður vinur okkar og ef ekki komu neinir gestir sat hann inni hjá okkur og spjallaði.

Úti í bæ sat Hildur Pálsson og klippti út úr blöðunum og límði í úrklippubækur fyrir safnið. Þessar bækur voru í mörgum flokkum og þegar hún kom með þær voru þær skráðar og merktar og fóru á sinn stað í hillum safnsins. Oft komu borgarfulltrúar eða aðrir og sátu og flettu þessum bókum og fundu það sem þeir leituðu að. Af og til komu haugar af fjölrituðum fundargerðum borgarstjórnar með nefndafundargerðum sem þeim fylgdu og í árslok var þeim raðað og ég fór með þær í band til Þórhalls Guðmundssonar sem batt allt fyrir safnið. Ingólfur Jörundsson vann einnig heima og vélritaði gamlar fundargerðabækur fyrir safnið. Vélrit hans voru einnig bundin inn og allar þessar bækur voru mikið notaðar af þeim sem fóru með málefni bæjarins. Eins var oft spurst fyrir í síma um ýmsar samþykktir frá borgarstjórnarfundum. Frumritin, handskrifuðu bækurnar, voru geymdar í dálftilli hvelfingu með þungri, þykkri stálhurð fyrir og ekki lánaðar út.

Stórar og þykkar manntalsbækur þöktu margar hillur og oft var spurt um fólk,

Snæfellsjökull. Olíumálverk eftir Lárus Sigurbjörnsson frá því um 1940.

hvar það hefði átt heima og hvenær það hefði verið fætt. Ég hélt að í svona safni væru einhver leyndarskjöl og spurði Lárus. Hann sagði að einu leyndarskjölin væru þau sem hann kallaði þurfamannaævir. Það voru gömul bréf og upplýsingar um framfærslumál. Engir fengu aðgang að þeim nema þeir sem málin vörðuðu beint og á þetta lagði hann ríka áherslu. Reyndar kom það ekki að sök, því að það var aldrei spurt eftir þeim, en ég þekkti slíkt frá bæjarskrifstofunum á Akureyri þar sem ég hafði tekið á móti og bókað margt bóнарbréfið og oft hugsað um að einhverntíma seinna gætu málfræðingar eða félagsfræðingar stúderað þau.

Húsatryggingar Reykjavíkur voru á næstu hæð fyrir ofan okkur. Þeim stjórnaði Ari Guðmundsson og hafði eina stúlku sér til aðstoðar. Lárus sagði oft að það væri áreiðanlega sú stofnun sem borgin hefði einna mestan hag af og ekki væri skrifstofukostnaðurinn að sliga hana. Á efri hæðum voru skrifstofur skipulagsstjóra, Aðalsteins Richter, og húsameistara, Einarssonar, sem báðir lögðu stundum leið sína niður í safnið til þess að fá hjá Lárusi ýmsar upplýsingar um byggingar og götur. Hitaveitustjóri og borgarverkfræðingur voru einnig á efri hæðum og þeir eða þeirra fólk hafði mikil skipti við neðstu hæðina.

Einn ástæðan fyrir tíðum ferðum fólks í skjalasafnið var að í því var stór og mikil ljósritunarlína, sem þætti ekki neitt til að monta sig af í dag, en þetta var eina slíka vél í húsinu. Hún var ekki beint heilsusamleg, frá henni lagði hættulegt ammon-

íaksloft og því var oft haft opið út.

Stundum bað Lárus mig að raða og ganga frá gögnum Leikfélags Reykjavíkur sem voru í mörgum möppum. Þar voru myndir frá sýningum leikfélagsins frá mörgum áratugum og mikið safn af leikskrám. Fyrir kom að leikarar eða leikstjórar sem voru að setja upp sýningar sátu heilu dagana og flettu þessum möppum og fengu lánaðar myndir.

Af og til kom Lárus með stóra bunka af erlendum bréfum sem borist höfðu til borgarinnar. Þessi bréf voru fyrirspurnir um allt milli himins og jarðar. Hann sá um að allir fengju úrlausnir og stundum sat ég og sendi fyrirspyrjendum út um allan heim myndir frá Reykjavík, Árbæjarsafni, Reykjavíkurhöfn og öðrum stöðum og reyndi að svara eins og Lárus hafði gert.

Lárus þurfti í mörg horn að líta, og hann var sífellt á ferðinni um bæinn, en honum virtist þó aldrei liggja neitt á. Iðulega rölti hann út í Áhaldahúsið sem var hinum megin við götuna. Þar átti hann marga kunningja sem unnu fyrir safnið eða aðstoðuðu hann við eitt og annað í Árbæ.

Já, Árbær átti hug hans og hjarta þessi árin. Frá byrjun júní og fram á haust var hann þar alla daga nema mánudaga. Flesta morgna kom hann á skjalasafnið, en

allar helgar var hann í Árbæ og stjórnaði rekstrinum þar. Hann útbjó fréttabréf fyrir Árbæjarsafn og sendi til fjölmiðlanna og viðtöl birtust við hann í blöðunum þar sem hann lýsti því sem væri þar að sjá og heyra. Það furðulega var að hann rak

Með starfsfólki Árbæjarsafns.

Árbæ með ágóða mörg árin og hefur það áreiðanlega ekki verið sjálfgefið.

Ég kom í fyrsta skipti í Árbæ með Lárusi haustið 1961. Hann var þá að sýna það Jónasi Kristjánssyni samlagsstjóra frá Akureyri. Ég hafði þekkt Jónas frá barnæsku, en hann var einn af hvatamönnum stofnunar minjasafns á Akureyri. Jónas fór því auðvitað í smíðju til Lárusar. Þennan dag var talsvert frost, en fallett veður. Það var enginn í Árbæ, en Lárus fór með okkur um öll húsin og sagði frá. Mér er það minnisstætt að hann sagði að auðvitað væri annað kastið brotist þar inn, annaðhvort væru það þjófar eða pör sem væru að leita sér að húsaskjóli. Lárus sagðist telja að besta ráðið til að fæla slíkt fólk frá væri að útbúa einskonar draugagang því að allir óttuðust hann. Því var það að hann var með ýmiss konar tilfæringar við hurðir og glugga sem fóru í gang við mannaferðir.

Við hlið snyrtingarinnar á skjalasafninu hafði Lárus látið útbúa myrkraklefa til að framkalla ljósmyndir. Ljósmyndasöfnin í skjalasafninu voru mörg. Söfn með myndum af gömlum Reykvíkingum sem bárust úr ýmsum áttum eða Lárus þefaði uppi. Söfn mynda af húsum og götum og var þeim raðað í möppur þannig að auðvelt var að sjá heilu göturaðirnar. Myndasöfn með brúðhjónamyndum úr Árbæjarkirkju. Myndasöfn frá ýmiss konar framkvæmdum á vegum bæjarins. Margs konar önnur myndasöfn voru í bígerð og sátum við oft heilu dagana við að koma myndum fyrir. Maður einn útlendur, líklega þýskur, vann hjá borgarverkfræðingi og tók hann iðulega myndir fyrir Lárus og var oft að bauka í myrkraklefanum. Mörg þessi myndasöfn komu sér vel fyrir þá sem höfðu með höndum framkvæmdir í borginni. Einnig hafði Lárus komið upp talsverðu póstkortasafni sem alltaf stækkaði. Ég minnst þess að eftir að sjónvarpið tók til starfa var iðulega leitað til safnsins eftir myndum.

Í húsinu Höfða var einn af geymslustöðum safnsins. Kjallarinn var fullur af skattframtölum Reykvíkinga frá 1920 og þangað var stundum farið að leita að gömlum framtölum. Uppi á lofti voru einnig geymdar prentaðar skýrslur bæjarins. Í Höfða var arkitektastofa þar sem Stefán Jónsson, bróðir Sigurgeirs, réð ríkjum og þar var verið að skipuleggja Árbæjar- og Breiðholtshverfin. Fólkið þar hafði oft samband við Lárus þegar upplýsingar vantaði því að hann hafði alltaf svar á reiðum höndum.

Draumur Lárusar var að Höfði yrði listasafn borgarinnar og á lóðinni yrðu fleiri byggingar því tengdar. Í skjalasafninu var talsvert af höggmyndum sem þangað áttu að fara. Hafliði og Lárus voru á þessum árum að vinna að uppbyggingu við þvottalaugarnar í Laugadal og koma þar upp höggmynd Ásmundar Sveinssonar af Þvottakonunni. Áhugi Lárusar var einnig bundinn við endurreisn Skólavörðunnar og á safninu hékk mynd sem hann hafði gert af henni. Reykjavíkurmyndir Jóns Helgasonar héngu inni á Minjasafninu og skemmti ég mér oft við að virða þær fyr-

ir mér.

Margir leituðu til Lárusar og stundum komu menn sem voru að safna örnefnum í landi bæjarins og Lárus reyndi að leysa vanda allra og aldrei var á honum að heyra að hann hefði ekki nógan tíma.

Í lokuðu, eldtraustu hvelvingunni í safninu voru geymdar gamlar kvikmyndir sem Lárus hafði útvegað með ýmsu móti. Þar voru líka margir gamlir uppdrættir af Reykjavík. Aage Nielsen-Edwin myndhöggvari vann talsvert fyrir Lárus við endurgerð gamalla uppdrátta og leit að þeim í erlendum söfnum. Sat hann iðulega við vinnu sína á móti mér við stóra fundarborðið. Líkön af húsum og hverfum í bænum voru hingað og þangað í safninu og inni í Minjasafni. Líkanasmíðir voru í Áhalda-húsinu og eins man ég eftir að Sigurður Örlygsson sem þá var kornungur var stundum að gera líkön fyrir Lárus.

Verkstjórar hjá bænum áttu oft erindi við Lárus. Þeir voru bandamenn hans eins og flestir sem áttu við hann erindi. Vegna brennandi áhuga Lárusar á varðveislu alls sem við kom borginni gerði hann alla sem hann hafði samband við að bandamönnum og þeir fögnuðu með honum hverjum unnum sigri. Lóðarskrárritararnir, Árni Þ. Árnason og Alexander Jóhannsson, höfðu oft samband við safnið enda voru þeir á annarri hæðinni í Skúlatúni. Guðbjörg kaffikona kom iðulega á morgnana með kaffibakka ofan af efstu hæð og staldraði við hjá okkur og sagði okkur fréttir úr húsinu. Bílstjórar frá borgarskrifstofunum, þeir Helgi Gíslason, Hreinn Kristinsson og Jón Árnason, komu daglega með póst og ýmiss konar erindi og voru góðvinir allra í safninu. Iðulega skutust þeir eitthvað með Lárus þegar mikið lá við. Skúli Helgason var umsjónarmaður Árbæjarsafns og sat stundum við fundarborðið á móti mér að blaða í gömlum skjölum. Hann átti mörg erindi við Lárus og höfðu þeir uppi miklar ráðagerðir. Ingvar Axelsson tók við af Skúla og var einnig nán samvinna milli þeirra Lárusar. Baldur Andrússon sem hafði lengi unnið á borgarskrifstofunum hafði mjög oft samband við okkur og var ótæmandi náma af upplýsingum um borgarmálefni.

Sumir gestir voru langdvölum á safninu og sátu þá við gamla, stóra fundarborðið annaðhvort gegnt mér eða við hlið mér. Fór þá ekki hjá því að ég fylgdist með því sem þeir voru að vinna. Lárus lagði ríka áherslu á að þeim væri vel þjónað. Frá þessum dögum man ég ýmsa sem þarna sátu. Kristján Þorvarðarson geðlæknir sem lengi hafði starfað á vegum bæjarins, m.a. við Farsóttarhúsið, sat þar og kannaði plögg þess. Þorsteinn Thorarensen rithöfundur og blaðamaður sat þar löngum stundum þegar hann var að afla sér efnis í Aldamótabækur sínar, einnig þótti honum gott að geta haft aðgang að myndasöfnunum. Hann var svo vinnusamur að hann gleymdi alveg að fara í mat og kaffi. Þorkell Grímsson fornleifafræðingur kannaði gömul skjöl á safninu. Þorsteinn Gunnarsson leikari og arkitekt sat og fór í gegnum plögg varðandi Viðey. Guðlaugur Jónsson fyrrv. rannsóknarlögreglumað-

ur sat þar og yfirfór gamlar skrár. Lýður Björnsson var þar og fór yfir gamlar gerðabækur við undirbúning sögu Reykjavíkur. Heiðurskonan Halldóra Bjarnadóttir kom oft við í safninu og þannig gæti ég lengi talið.

Lárus Sigurbjörnsson hafði samband við ótal söfn og stofnanir erlendis, en hrifnastur held ég að hann hafi verið af Smithsonian-safninu í Washington og ræddi hann oft um það við mig hve það væri fjölþætt og traust safn. Góður samgangur var á milli hans og Kristjáns Eldjárns þótt þeir væru ekki alltaf sammála og á milli þeirra ríkti svolítill safnarígur, en allt var það í góðu.

Lárus sagði upp frá 1. maí 1968, en hætti haustið 1967 og tók sér langþráð sumarfrí sem hann átti inni til uppsagnartímans. En 22. maí 1968 varð hann 65 ára og kominn á eftirlaunaaldur. Þarna um haustið vorum við öll eins og höfuðlaus her. Við vissum að hann langaði til að fá góð ár til að vinna að ritstörfum eftir að hann kæmist á eftirlaun, en við höfðum aldrei hugsað um hann sem tilvonandi eftirlaunamann, enda var hann að því er virtist í fullu fjöri. Við gerðum okkur grein fyrir að nú var ákveðnum þætti lokið og safnið yrði aldrei það sama og áður. Enda fór það svo, smátt og smátt skiptist það í ýmsar greinar. Skjalavörður var ráðinn Lárus H. Blöndal, reyndur skjalavörður frá Landsbókasafni og Alþingi. Minjasafninu var lokað og ég gekk frá mununum þar til geymslu á Korpúlfsstöðum rúmu ári seinna. Árbæjarsafn var næstu árin í forsjá Hafliða Jónssonar þar til borgarminjavörður var ráðinn. Listasafn borgarinnar var stofnað á Kjarvalsstöðum. Ljósmyndasafn var stofnað á vegum borgarinnar. Kvikmyndasafni var komið á fót o.s.frv.

Lárus Sigurbjörnsson kom af og til og heilsaði upp á okkur eftir að hann hætti, en hann skipti sér ekki meira af safnamálum. Hann virtist ekkert sakna safnsins. Sennilega hefur hann verið sáttur við að hafa lokið þessum kafla starfsævinnar. Kaflar hennar voru orðnir nokkuð margir og hann hafði alltaf verið ákafur að hefja nýja. Nú var hann laus og liðugur og gat snúið sér að öðru.

Eitt af því sem mér þótti einkenna Lárus sem yfirmann var að hann treysti sínu fólki. Hann sagði hvað hann óskaði eftir að væri gert og hvernig og síðan lét hann mann í friði, reiknaði eflaust með að allir væru jafn áhugasamir, húsbóndahollir og samviskusamir og hann sjálfur og í því gaf hann sannarlega gott fordæmi. Hann var aldrei með neina smámunasemi og frábað að blanda saman einkalífi og vinnu. Allan starfstíma Lárusar hafði Sjálfstæðisflokkurinn verið í meirihluta í Reykjavík og mestu ráðið um stjórn borgarinnar. Lárus sagði einhverntíma við mig að sér þætti eðlilegt að forstjórar borgarinnar væru sjálfstæðismenn, en að öðru leyti kæmi pólitísk starfinu ekki við og var ekki rædd í safninu.

Þröngt á þingi í Borgartúni 2.

Ögmundur Helgason, forstöðumaður handritadeildar Landsbókasafns

Handritasafnari um leikbókmenntir

Lárus Sigurbjörnsson hóf snemma starfsferils síns að afhenda eigin handrit til varðveislu í handritadeild Landsbókasafns, eins og kemur fram í hinum prentuðu skrám yfir efni deildarinnar fyrr á tíð. Þá gaf hann safninu einnig handrit annarra manna eða þýðenda, sem honum höfðu áskotnast, svo sem Stephans G. Stephanssonar, Halldórs Laxness og Boga Ólafssonar.

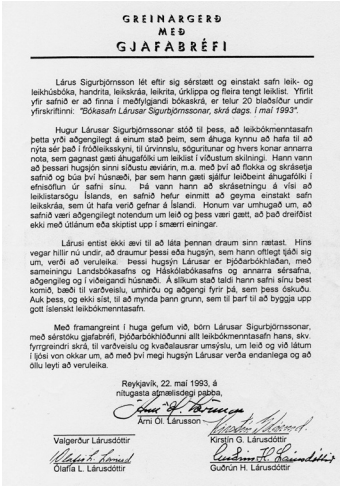
Hið fyrsta sem barst frá hendi Lárusar til safnsins voru þýðingar á þremur leikritum eftir Ludvig Holberg, sem hann hafði lokið við á tímabilinu 1922-34, en skráðar voru í handritadeild 1937. Síðar hafa fylgt á eftir margar aðrar þýðingar, meðal annars á verkum sama höfundar. Stundum hefur verið um að ræða fleira en eitt eintak, það er stensilfjölföldun að þeirra tíma hætti, og hefur þá sú regla verið viðhöfð að vélrit sem í voru handskrifaðar breytingar eða athugasemdir, sem og óbreytt ásláttarfrumrit eða eineintaks stensilrit, hafa verið vistuð í handritadeild en viðbótareintök í þjóðdeild.

Auk eigin frumþýðinga hefur Lárus einnig endurskoðað gamlar leikritaþýðingar meðal annars með það í huga að færa málfar þeirra til samtímans.

Helstu skáld, sem Lárus hefur þýtt eftir úr heimi leikbókmenntanna og afhent handritadeild, eru í stafrófsröð, auk Ludvig Holberg: Ole Barman og Asbjörn Toms, J.C. Hostrup, Moliére og Sean O’Casey.

Loks er þess að geta að Lárus hefur unnið ómetanlega handritavinnu með því að rita upp og búa til útgáfu bæði leikrit Sigurðar Péturssonar, frumherja íslenskrar leikritunar á 18. öld, sem nefnd hafa verið Hrólfur og Narfi.

Á níutíu ára afmæli Lárusar Sigurbjörnssonar, 22. maí 1993, ánöfnuðu börn hans Landsbókasafni allt það efni, sem varðaði leiklist, og verið hafði í hans vörslum í heimahúsum allt til dauðadags. Sökum þrengsla og væntanlegra flutninga í Þjóð-arbobkhlöðu, fór ekki fram formleg afhending fyrr en undir árslok 1994, þegar Landsbókasafn og Háskólabókasafn höfðu verið sameinuð og flutt í hið nýja safna-rými. Er hér um að ræða mikið alhliða safn bæði handrita, sem ekki eru enn á hendi handritadeildar, og margs konar prentaðs leikbókmenntaefnis, sem ber glæsilegt vitni þeim manni sem með sanni má kalla einn af höfuðbrautryðjendum íslenskrar leiklistar á 20. öld.

Greinargerð með gjafabréfi barna Lárusar til Landsbókasafns í maí 1993. Undirskrift Valgerðar ekki komin á skjalið.

Ritaskrá Lárusar Sigurbjörnssonar 1903-1974

Bryndís Ísaksdóttir tók saman

Ritaskráin tekur til útgefins efnis í bókum og tímaritum. Greinar í dagblöðum, ýmsum sérblöðum, svo sem blöðum stéttarfélaga, og óútgefin handrit eru ekki í skránni að undanteknum leikritaþýðingum.

Ritverk:

Biðstofan. Leikþáttur. Eimreiðin 45 (1939), 165-172.

Guðrún Láraudóttir [1880-1938]. Á heimleið : sjónleikur í fjórum þáttum eftir samnefndri skáldsögu; Lárus Sigurbjörnsson sneri sögunni í leik. Reykjavík: Bókaverslun Guðm. Gamalíelssonar, 1939.

Kristján Jónsson [1842-1869]. Misskilningurinn : gleðileikur í fjórum þáttum með ljóðum; lagfært hefur fyrir leiksvið og búið til prentunar Lárus Sigurbjörnsson. Reykjavík: Bókaverzlun Guðm. Gamalíelsson-ar, 1938.

Over Passet og andre fortællinger. Kaupmannahöfn: Nyt nordisk forlag, 1925.

Sire : frjálslega með farin söguleg gleði um danska stórmaktstíð á Íslandi í þremur þáttum; [teikningar eftir B. Samper Baltasar]. [Reykjavík]: Gleðir, 1970.

Skjalasafn Reykjavíkurbæjar : skrá um safnið, röðuð eftir tugstafakerfi. [Reykjavík : s.n.], 1957.

Skórnir. Leikur í einum þætti. Eimreiðin 37 (1931), 354-357.

Stórifoss strandar : pólitísk gleði í 3 þáttum. [Reykjavík]: Gleðir, 1970. [1. þáttur leikritsins birtist í tímaritinu Borginni (1933), 32-46].

Stúlkan, sem sá draug [smásaga]. Perlur 1 (1930), 148-150.

Tugstafakerfi við bréfafærslu og skrásetningu bæjar- og sveitarstjórnarmálefna. Reykjavík]: Skjalasafn Reykjavíkurbæjar, [1953].

Þáttur Sigurðar málara : brot úr bæjar- og menningarsögu Reykjavíkur. Reykjavík: Helgafell, 1954.

Þrír þættir : leikrit [Stiginn, Sandur, Reki]; [teikningar eftir Arthur Pfléggar]. Reykjavík: Ísafoldarprent-smiðja, 1930.

Greinar í tímaritum og bókum:

[Ritd.] Ari Arnalds: Minningar. Skírnir 123 (1949), 206-207.

[Ritfregn] Axel Thorsteinsson: Sköp og skyldur. Sjónleikur í 5 þáttum. Skírnir 120 (1946), 226.

Heima við skrifborðið.

[Ritd.] Ásgeir Hjartarson: Tjaldið fellur, leikdómar og greinar. Skírnir 133 (1959), 216-217.

[Leikd.] Bakkus karlinn. Chase, Mary: Harvey. Gamanleikur í þrem þáttum. Þýðandi Karl Ísfeld. Helgafell 5 (desember 1953), 71-72.

Brynjólfur Jóhannesson leikari. Eimreiðin 46 (1940), 333-338.

Bæjarleikhús. Helgafell 5 (október 1953), 52-55.

[Ritd.] Charcot við Suðurpól. Sigurður Thorlacius endursamdi og íslenskaði. Tímarit Máls og menningar 5 (1944), 87.

[Leikd.] Daus og ás. Jón Björnsson: Valtýr á grænni treyju. Helgafell 5 (desember 1953), 69-71.

[Ritd.] Dynskógar. Rit félags íslenskra rithöfunda. Skírnir 120 (1946), 231.

[Ritd.] Eggert Stefánsson: Lífið og ég I-III. Skírnir 127 (1953), 225-227.

[Ritd.] Einar H. Kvaran: Lénharður fógeti. Eimreiðin 49 (1943), 321-328.

[Ritd.] Eiríkur á Brúnum: Ferðasögur, sagnabættir, mormónarit Eiríks Ólafssonar bónda á Brúnum. Gefið út af Vilhjálmi Þ. Gíslasyni. Skírnir 121 (1947), 226-227.

[Ritd.] Eufemía Waage: Lífað og leikið, minningar. Hersteinn Pálsson færði í letur. Skírnir 123 (1949), 205-206.

„Ég veit einn íslenzkan skopleikara!“ [um Bjarna Björnsson]. Eimreiðin 47 (1941), 55-63.

Frá þjóðleikhúsinu írska og norska. Hugleiðingar um leiklist og leikhús. Skírnir 123 (1949), 51-68.

Fremsta leikkona Íslands. Gunnþórunn Halldórsdóttir. Eimreiðin 47 (1941), 373-380.

Friðfinnur Guðjónsson, leikari. Eimreiðin 38 (1932), 84-88.

[Ritd.] Friðrik Friðriksson: Sölvi. Skírnir 122 (1948), 231.

[Leikd.] Gamlar lummur. Jón Thoroddsen: Piltur og stúlka. Helgafell 6 (janúar-júní 1954), 90-91.

[Leikd.] Gimbill eftir götu rann. Helgafell 6 (janúar-júní 1954), 96-97.

[Leikd.] Gos. Hervé, F.: Nitouche. Helgafell 6 (janúar-júní 1954), 95-96.

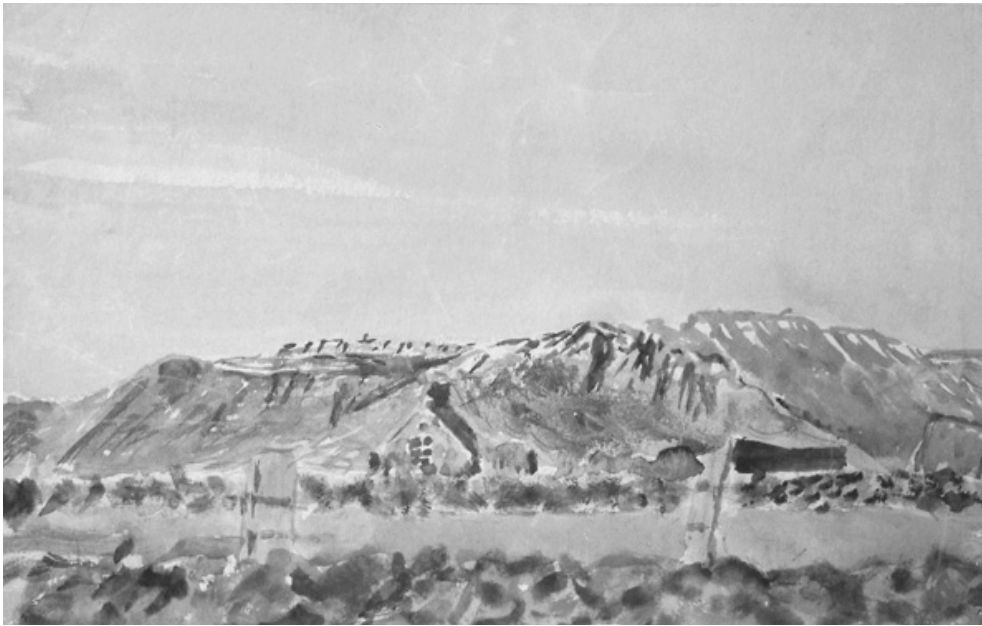
Grímsey. Tímarit Máls og menningar 6 (1945) 2, 146.

[Ritd.] Guðmundur Daníelsson: Það fannst gull í dalnum. Skírnir 120 (1946), 228-231.

Guðmundur Kamban. Skírnir 119 (1945), 23-35.

Heiðbláin. Um leikkonuna frú Guðrúnu Indriðadóttur. Eimreiðin 48 (1942), 244-252.

[Ritd.] Hermann Pálsson (þýð.): Írskar fornsögur. Skírnir 127 (1953), 232-233.

Á Bráðræðisholti. Vatnslitamynd eftir Lárus Sigurbjörnsson. 1920

Hinn brákaði reyr. Soffría Guðlaugsdóttir leikkona. Eimreiðin 48 (1942), 323-330.

[Leikd.] Hlátrar. Holberg, Ludvig: Tímaleysinginn. Helgafell 6 (janúar-júní 1954), 91-92.

[Ritfregn] Indriði Einarsson. Menn og listir. Skírnir 134 (1960), 227-228.

Íslands Nationalteater : Þjóðleikhúsið. Översättning från isländskan av Vimar Ahlström. Ord och Bild 61 (1952), 605-614.

Íslenzk leiklist eftir 1874. Almanak hins íslenzka Þjóðvinafélags 74 (1947), 88-115.

Íslenzk leikrit 1645-1946, frumsamin og þýdd. Árbók Landsbókasafn Íslands 2 (1946), 60-114.

Íslenzk leikrit, frumsamin og þýdd, viðbótarskrá 1946-1949, leiðréttingar, viðaukar og heitaskrá leikrita 1645-1949. Árbók Landsbókasafn Íslands 5-6 (1950), 176-207.

Íslenzk leikritun eftir 1874. Almanak hins íslenzka Þjóðvinafélags 75 (1948), 87-117.

[Ritfregn] Íslenzkt gullsmíði. Afmælisrit gefið út af skartgripaverslun Jóns Sigmundssonar við lok hálf-rar aldar starfsemi 29. október 1954. Björn Th. Björnsson ...[o.fl.]. Skírnir 129 (1955), 188-189.

[Ritfregn] Jacobsen, Jörgen-Frantz: Færeyjar, land og þjóð. Aðalsteinn Sigmundsson þýddi. Skírnir 122 (1948), 230.

[Ritd.] Jakob Jónsson: Sex leikrit. Skírnir 122 (1948), 231-232.

[Leikd.] Jóhann Sigurjónsson: Fjalla-Eyvindur IV. Helgafell 6 (janúar-júní 1954), 89-90.

Frá sögusýningu Minjasafns Reykjavíkur í Skúlatúni 2. Myndin er tekin um 1960.

[Leikd.] Kaupbætir. Herbert, F. Hugh: Koss í kaupbæti. Gamanleikur í þrem þáttum. Þýðandi Sverrir Thoroddsen. Helgafell 5 (desember 1953), 67.

[Ritd.] Kristján Albertsson: Hönd dauðans. Félagsbréf Almenna bókafélagið 6 [1957], 46-47.

Landnám frú Stefaníu. Unga Ísland (1947), 33-44.

[Ritd.] Larssen-Björner, Anna: Leikhús og helgidómur. Skírnir 121 (1947), 225-226.

Leikfélag andans. Þáttur úr menningarsögu Reykjavíkur. Skírnir 121 (1947), 33-59.

[Leikd.] Leikfélögin. Leikfélag Hveragerðis: Fjalla-Eyvindur; Leikfélag Reykjavíkur: Undir heillastjörnu, Skóli fyrir skattgreiðendur; Leikfélag Akureyrar: Dómar (útvarp); Leikfélag Hafnarfjarðar: Hvílk fjöl-skylda. Helgafell 5 (desember 1953), 72-74.

Leikhúsið. Eimreiðin 56 (1950), 151-156.

Leikhúsið. Eimreiðin 56 (1950), 275-279.

Leiklistin. Eimreiðin 51 (1945), 94-96.

Leiklistin. Eimreiðin 51 (1945), 228-230.

Leiklistin. Eimreiðin 51 (1945), 311-312.

Leiklistin. Eimreiðin 52 (1946), 72-73.

Leiklistin. Eimreiðin 52 (1946), 153-154.

Leiklistin. Eimreiðin 52 (1946), 233-234.

Leiklistin. Eimreiðin 52 (1946), 307-308.

Leiklistin. Eimreiðin 53 (1947), 68-69.

Leiklistin. Eimreiðin 53 (1947), 147-149.

Leiklistin. Eimreiðin 53 (1947), 230-231.

Leiklistin. Eimreiðin 53 (1947), 306-307.

Leiklistin. Eimreiðin 54 (1948), 74.

Leiklistin. Eimreiðin 54 (1948), 161-163.

Leiklistin. Eimreiðin 54 (1948), 294-296.

Leiklistin. Eimreiðin 55 (1949), 68-69.

Leiklistin. Eimreiðin 55 (1949), 153-154.

Leiklistin. Eimreiðin 55 (1949), 230-231.

Leiklistin. Eimreiðin 55 (1949), 306-307.

Leiklistin. Eimreiðin 56 (1950), 64-65.

Leiklistin. Eimreiðin 57 (1951), 101-104.

Leiklistin. Eimreiðin 57 (1951), 239-243.

Leiklistin. Eimreiðin 58 (1952), 66-67.

Leiklistin. Eimreiðin 58 (1952), 148-151.

Leiklistin. Eimreiðin 58 (1952), 218-219.

Leiklistin. Eimreiðin 60 (1954), 70-74.

Leiklistin í bæ og byggð. Eimreiðin 61 (1955), 151-155.

[Ritd.] Leikrit ársins. Indriði Einarsson: Nýársnóttin; Jóhann Sigurjónsson: Fjalla-Eyvindur; Halldór Kilj-an Laxness: Snæfríður Íslandssól. Skírnir 124 (1950), 245-246.

[Ritd.] Leikrit ársins. Helgi Valtýsson: Jónsmessunótt; [Björn O. Björnsson]: Á Garði; Sigurður Róberts-son: Maðurinn og húsið. Skírnir 126 (1952), 227-230.

[Ritd.] Leikrit ársins. Steingerður Guðmundsdóttir: Rondo; Jón Björnsson: Valtýr á grænni treyju; Gustaf af Geijerstam: Tengðapabbi. Skírnir 127 (1953), 227-229.

[Ritd.] Leikrit ársins. [Silfurtunglið eftir Halldór K. Laxness, Fyrir kóngsins mekt eftir Sigurð Einarsson, Gissur jarl eftir Pál Kolka]. Skírnir 129 (1955), 178-181.

[Ritd.] Leikritin 1949. Gunnar M. Magnúss: Þrjú leikrit; Hans klaufi [döln. f. Haraldur Á. Sigurðsson]: Þrír gamanþættir. Skírnir 123 (1949), 204.

[Ritd.] Leikritin 1950-51. Skírnir 125 (1951), 234-238.

[Leikd.] Listaverk flutt heim. [Um Marmara Guðmundar Kambans]. Menn og menntir 1 (1951), 57-60.

Lærður leikari [um Harald Björnsson]. Eimreiðin 50 (1944), 53-62.

Menntaskólaleikurinn. Minningar úr menntaskóla. Ritstjórar Ármann Kristinsson og Friðrik Sigur-björnsson. Reykjavík: Ármann Kristinsson, 1946.

Móðir mín - tilraun til lýsingar og skilnings [frásögn af Guðrúnu Lárusdóttur]. Móðir mín. Pétur Ólafs-son hefur séð um útgáfuna. Reykjavík: Bókfellsútgáfan, 1949.

[Leikd.] Mýs, menn og vilt önd. [John Steinbeck: Mýs og menn og Henrik Ibsen: Villiöndin]. Helgafell 6 (janúar-júní 1954), 92-95.

Nokkrir ísl. leikarar. Perlur 1 (1930), 135-140.

Nýjustu leikritin. Skírnir 132 (1958), 258-263.

[Ritd.] Osborne, John: Horfðu reiður um öxl. Skírnir 133 (1959), 217.

[Ritd.] Prosten Jón Steingrímssons sjálvbiografi. Översatt af Vimar Ahlström. Stockholm studies in Scandinavian philology nr. 15. Skírnir 133 (1959), 219-220.

Reykjavik Teater. Det Moderne Island. Under Redaktion af Per Bjørnson Soot, Vignetter af Jón Engilberts. [Kaupmannahöfn]: Munksgaard, 1948.

Sex verur og ein af þeim. Um leikkonuna Arndísi Björnsdóttur. Eimreiðin 50 (1944), 290-296.

[Ritd.] Shakespeare, William: Kaupmaðurinn í Feneyjum. Sigurður Grímsson íslenskaði. Skírnir 120 (1946), 223-225.

[Ritd.] Shakespeare, William: Leikrit I-II. Helgi Hálfðanarson þýddi. Skírnir 133 (1959), 218-219.

[Ritd.] Sigurður Eggerz: Pála. Skírnir 121 (1947), 223-225.

[Ritd.] Sigurður Guðmundsson og Smalastúlkan. Skírnir 120 (1946), 10-54.

Sigurður málari. Skírnir 123 (1949), 25-44.

[Ritd.] Sigurður Nordal: Uppstigning. Sjónleikur í fjórum þáttum. Tímarit Máls og menningar 7 (1946) 2, 234-236.

Skopleikari of saltan sjá. Þáttur af Alfred Andréssyni, leikara, og konu hans, Ingu Þórðardóttur, leikkonu. Eimreiðin 54 (1948), 238-249.

Skrár. Sveinn Einarsson: Leikhúsið við tjörnina. Reykjavík: Almenna bókafélagið, 1972.

„Sullað saman í jólafrí“, hnýstst í sköpunarsögu þjóðarleiks. [Um Matthías Jochumsson og Skugga-Svein]. Andvari. Nýr flokkur IV (1962), 6-15.

[Ritd.] Sveinn Björnsson: Endurminningar Sveins Björnssonar. [Sigurður Nordal sá um útgáfuna]. Félagsbréf Almenna bókafélagið 9 (október 1958), 44.

Systurnar Borg. Eimreiðin 48 (1942), 22-31.

Theatre. Literature and the arts. Reykjavík: Central Bank of Iceland, 1967.

[Leikd.] Tilraun um manninn. Williams, Tennessee: Sumri hallar. Þýðandi Jónas Kristjánsson. Helgafell 5 (desember 1953), 67-69.

[Leikd.] Topaze í 75. sinn. Pagnol, Marcel: Topaze. Helgafell 5 (október 1953), 72-74.

Tugstafakerfi við skrásetningu skjala og bréfa varðandi bæja- og sveitarstjórnarmál. Sveitarstjórnarmál 11 (1951) 3, 1-9.

[Ritd.] Tvö frumsamin leikrit og eitt þýtt. Kristján S. Sigurðsson: Hjónabandsauglýsingin; Björn Ól. Páls-son: Ég vil ekki vera jólmfrú; Oskar Braaten: Kvenfólkið heftir okkur. Skírnir 120 (1946), 227-228.

[Ritd.] Tvö útvarpsleikrit. Hans klaufi [duln. f. Haraldur Á. Sigurðsson]: Í Sæluhúsinu á Urðarheiði; Andrés G. Þormar: Svörtu augun. Skírnir 120 (1946), 227.

Um leiksvið og leiklist í bæ og byggð. Félagsheimili. Leiðbeiningar um bygging þeirra og rekstur. Reykjavík: Menntamálaráðuneytið, 1950.

Um leikveizlu á Hólum. Blanda 7 (1940-1943), 89-90.

[Ritd.] Upphaf íslenzkrar leikritunar. Steingrímur J. Þorsteinsson: Upphaf leikritunar á Íslandi. Helgafell 3 (1944), 363-364.

Upphaf leiklistar í Reykjavík. Þættir úr sögu Reykjavíkur : gefnir út vegna 150 ára afmælis Reykjavíkur-kaupstaðar. Reykjavík: Félagið Ingólfur, 1936.

[Ritfregn] Valdimar Briem: Í jólaleyfinu. Leikrit í 5 þáttum. Skírnir 121 (1947), 227-228.

[Ritd.] Við fjörð og vík, brot úr endurminningum Knud Zimsens. Lúðvík Kristjánsson færði í letur. Skírnir 123 (1949), 205.

Viki og Vaka : tilraun til skýringar á nafni og uppruna vikivaka. Afmælskveðja til Ragnars Jónssonar : 7. febrúar 1954. [Reykjavík: s.n.] : 1954.

[Ritd.] Vilhjálmur S. Vilhjálmsson (ritstj.): Blaðamannabókin. Skírnir 120 (1946), 232.

[Ritd.] Vilhjálmur S. Vilhjálmsson (ritstj.): Blaðamannabókin 1947. Skírnir 121 (1947), 227.

[Ritd.] Vilhjálmur S. Vilhjálmsson (ritstj.): Blaðamannabókin 1949. Skírnir 123 (1949), 204-205.

[Ritfregn] Wilde, Oscar: Salóme. Sigurður Einarsson íslenskaði. Skírnir 120 (1946), 225-226.

Þjóðleikhús í deiglu. Félagsbréf Almenna bókafélagið 11 (febrúar 1959), 35-38.

[Ritd.] Þorsteinn Pétursson: Sjálfsævisaga síra Þorsteins Péturssonar á Staðarbakka. Haraldur Sigurðs-son bjó til prentunar. Eimreiðin 54 (1948), 80-81.

Þorsteinn Ö. Stephensen, leikari. Eimreiðin 59 (1953), 206-209.

[Ritd.] Þóroddur Guðmundsson frá Sandi: Sefafjöll, frumort og þýdd ljóð. Skírnir 129 (1955), 187-188.

[Ritd.] Þóroddur Guðmundsson frá Sandi: Úr Vesturvegi. Ferðasaga frá Bretlandi og Írlandi. Skírnir 127 (1953), 229-231.

[Leikd.] Þræsingur. Coward, Noel: Einkalíf. Leikrit í þrem þáttum. Þýðandi Sigurður Grímsson. Helga-fell 5 (desember 1953), 66-67.

Þýðingar:

Barman, Ole og Toms, Asbjörn: Kvennamál kölska. Gamanleikur í tveimur þáttum. 1955 (LR).

Borberg, Sven: [Ingen]. Enginn. Sjónleikur í sjö sýningum. 1942 (útvarp).

Thomas, Brandon: [Charley’s Aunt]. Frænka Charleys. Skopleikur í fimm þáttum. Ásamt Boga Ólafs-syni og fleirum. 1954 (LR).

Bridie, James (duln. f. Osborne Henry Mavor): [The letter-box rattles]. Pósturinn kemur. Gamanleikur í þremur þáttum. 1946 (LHafn).

Christiansen, Sigurd: [En rejse i natten]. Ferð á nóttu. Sjónleikur í fjórum þáttum. 1937 (útvarp).

Croisset, Francis De: Eitt par fram. Leikur í einum þætti. 1947 (útvarp).

Egge, Peter Andreas: [Faddergaven]. Tvíburarnir. Gamanleikur í tveimur þáttum. Ásamt Bjarna Guðmundssyni. 1931 (Stykkishólmur).

Gregory, Lady Augusta: Mirandolina : gamanleikur í þremur þáttum eftir leikriti Goldonis: La locondi-
era. 1949 (Menntaskólanemar).

Gregory, Lady Augusta: [The Workhouse Ward]. Sambýlismenn. Gamanleikur í einum þætti. 1942 (útvarp).

Gregory, Lady Augusta: [The rising of the moon]. Þá máinnn rís. Leikur í einum þætti. 1942 (útvarp).

Guðmundur Kamban: [Grandezza]. Stórlæti. Gamanleikur í fimm þáttum. Skáldverk Guðmundar
Kambans VII. Reykjavík: Almenna bókafélagið, 1969.

Guðmundur Kamban: [De tusind mil]. Þúsund mílur. Gleði í fimm þáttum. Skáldverk Guðmundar
Kambans VII. Reykjavík: Almenna bókafélagið, 1969.

Guitry, Sacha: Borið á borð fyrir tvo. Leikur í einum þætti. 1938 (útvarp).

Hansen, Gunnar R.: Svipmynd í gylltum ramma. 1954 (LR).

Hedberg, Tor: [Johan Ulfstierna]. Jóhann Úlfstjarna. Sjónleikur í fimm þáttum. 1940 (útvarp).

Heinesen, William: Ranafell. Sjónleikur í tveimur þáttum. 1932 (LR).

Holberg, Ludvig: [Den pantsatte Bondedreng]. Ekki er allt gull sem glóir. Gamanleikur í þremur þáttum.
Ásamt Guðna Jónssyni og Bjarna Bjarnasyni. 1922 (Menntaskólanemar í Rvík. Endurskoðuð skólapilta-
þýðing eftir Lárus sýnd á Akureyri 1930).

Holberg, Ludvig: [Erasmus Montanus]. Erasmus Montanus. Gamanleikur í fimm þáttum. Ásamt Ólafi
Helgasyni. 1923 (Menntaskólanemar í Rvík).

Holberg, Ludvig: [Erasmus Montanus]. Enarus Montanus : nesjamennska eða Bessastaðagleði í fimm
þáttum. Reykjavík: Gleðir, 1970.

Holberg, Ludvig: [Den Stundesløse]. Flautaþyrillinn. Gamanleikur í fimm þáttum. 1928 (Leikfélag stúd-
enta).

Holberg, Ludvig: Hinrik og Pernilla. Gamanleikur í þremur þáttum. 1935 (Menntaskólanemar í Rvík).

Holberg, Ludvig: [Den Vægelsindede] Hviklynda konan. Gamanleikur í þremur þáttum. 1954 (LR).

Holberg, Ludvig: [Jeppe på Bjerget]. Jeppi á Fjalli. Gamanleikur í fimm þáttum. 1934 (LR).

Holberg, Ludvig: [Jeppe på Bjerget]. Jeppi á Fjalli. [Reykjavík.]: B.Í.L., 1963.

Hostrup, Jens Christian: [Gjenboerne]. Andbýlingarnir : gleðileikur með söng í þremur þáttum; ljóða-
þýðingar Steingríms Thorsteinssonar; laust mál í nýrri þýðingu Lárusar Sigurbjörnssonar. Reykjavík:

Menningarsjóður, 1957.

Hostrup, Jens Christian: [Eventyr på fodrejsen]. Æfintýri á gönguför : leikur með söngvum í fjórum þátt-
um; söngvar í þýðingu Jónasar Jónassonar frá Hrafnagili; með breytingum og nýþýðingum eftir Lárus
Sigurbjörnsson og Tómas Guðmundsson. Reykjavík: Menningarsjóður, 1954.

Kaiser, George: [Oktobertag]. Októberdagur. Sjónleikur í þremur þáttum. 1931 (LR).

Krag, Vilhelm: [Solnedgang]. Um sólarlagsbil. Leikrit í einum þætti. 1946 (útvarp).

Krog, Helge: [Blåpapiret]. Afritið. Gamanleikur í einum þætti. 1932 (LR).

Lee, Charles: [Mr. Sampson]. Herra Sampson. Gamanleikur í einum þætti. 1942 (útvarp).

Locher, Jens: Við, sem vinnum eldhússtörfin. Gamanleikur í fjórum þáttum eftir samnefndri skáldsögu
eftir Sigrid Boo. 1934 (LR).

Lonsdale, Frederich: [Aren't we all]. Eins og fólk er flest. Gamanleikur í þremur þáttum. 1946 (útvarp).

Molière, Jean Baptiste: [Les Fourberies de Scapin]. Hrekkjabrögð Scapins. Gamanleikur í þremur þáttum.
Ásamt Einari Ól. Sveinssyni. 1929 (Leikfélag stúdenta).

Molière, Jean Baptiste: [La malade imaginaire]. Ímyndunarveikin. Gamanleikur í þremur þáttum. Ásamt
Einari Ól. Sveinssyni. 1931 (LR).

Molière, Jean Baptiste: [La malade imaginaire]. Ímyndunarveikin : gamanleikur í þremur þáttum; þýð-
ing eftir Lárus Sigurbjörnsson; bundið mál Tómas Guðmundsson. Reykjavík: Menningarsjóður, 1951.

O'Casey, Sean: Júnó og páfuglinn. Harmleikur í þremur þáttum. 1952 (Þjóðleikhúsið).

O'Neill, Eugene: [Before breakfast]. Morgunstund. Leikur í einum þætti. 1935 (útvarp).

Shaw, G. Bernard: [Arms and the man]. Kappar og vopn. Andrómantískur gamanleikur í þremur þátt-
um. 1945 (Menntaskólanemar í Rvík).

Shaw, G. Bernard: [Arms and the man]. Kappar og vopn : andrómantísk gleði í þremur þáttum. Reykja-
vík: Gleðir, 1970.

Wiers-Jensen, Hans: Anna Pétursdóttir. Sjónleikur í fjórum þáttum. 1951 (LR).

Lárus Sigurbjörnsson 1903-1974

Guðrún Lárusdóttir og sr. Sigurbjörn Ástvaldur Gíslason.

Lárus Sigurbjörnsson fæddist í Reykjavík 22. maí 1903. Foreldrar hans voru Sigurbjörn Á. Gíslason (1876-1969) prestur í Reykjavík og Guðrún Lárusdóttir (1880-1938) alþingismaður og rithöfundur.

Lárus lauk stúdentsprófi frá Menntaskólanum í Reykjavík árið 1922, cand. phil. prófi frá Kaupmannahafnarháskóla 1923 og las eðlisfræði við sama skóla, en snéri sér síðan að blaðamennsku og ritstörfum. Hann var m.a. blaðamaður á Berlingske Tidende. Á Hafnarárum sínum skrifaði hann smásagnasafnið *Over passet* og andre fortællinger og ritaði auk þess ýmsar sögur á dönsku í þarlend blöð.

Lárus gerðist starfsmaður Reykjavíkurbæjar 1929, var skipaður skjalavörður 1951 og minja- og skjalavörður Reykjavíkurbæjar árið 1954. Hann átti frumkvæði að stofnun byggðasafns Reykjavíkur í Árbæ, Árbæjarsafns, og átti þátt í þróun fleiri menningarstofnana borgarinnar. Lárus lét af störfum hjá Reykjavíkurborg 1968.

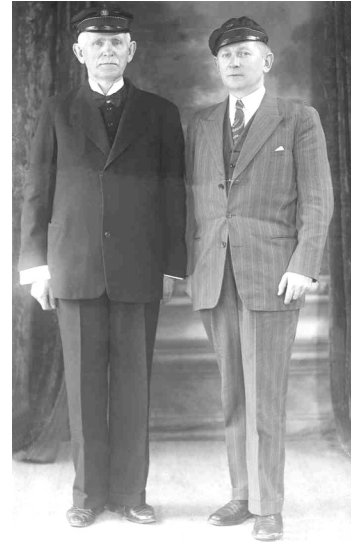
Lárus vann einnig mikið að leikhúsmálum. Hann var formaður Leikfélags stúdenta 1927-29, formaður Leikfélags Reykjavíkur 1933-35 og aftur 1954-56. Hann var bókavörður Þjóðleikhússins 1950-53 meðfram starfi sínu hjá borginni. Þá vann Lárus margvísleg fræðistörf á sviði íslenskra leiklistarrannsókna.

Lárus var tvíkvæntur. Fyrri kona hans var Ólafía Sveinsdóttir (1903-1937) og eignuðust þau tvær dætur: Guðrúnu Helgu (1930) og Ólafíu Láru (1937). Seinni kona hans var Sigríður Árnadóttir (1911-1988). Með henni eignaðist hann fjögur börn: Kirstínu Ásdísi (1938, d. 1939), Kirstínu Guðríði (1940), Valgerði (1944) og Árna Ólaf (1946).

Lárus Sigurbjörnsson andaðist í Reykjavík 5. ágúst 1974.

Guðrún Lárusdóttir og Sigurbjörn Á. Gíslason ásamt börnum sínum. Frá vinstri: Gísli, Sigrún Kristín, Guðrún, Lárus, Lára, Friðrik, Halldór, Sigurbjörn og Guðrún Valgerður.

Sigurbjörn Á. Gíslason 70 ára stúdent og Lárus Sigurbjörnsson 45 ára stúdent árið 1967.

Börn Lárusar Sigurbjörnssonar fyrir utan Iðnó. Frá vinstri: Guðrún Helga, Ólafía Lára, Kirstín Guðríður, Valgerður og Árni Ólafur.